

GESCHIEDENIS VAN HET HOOGE VEEN

10

DE OUDSTE GESCHIEDENIS VAN DE TROMMELSLAGER (TAMBOER) VAN HOOGEVEEN (1647-1694)

AANGEVULD MET EEN ONDERZOEK NAAR DE
TAMBOERS VAN COEVORDEN, NIEUW-AMERSFOORT
(VS) EN DE BELLEMAN VAN MEPPEL

ALBERT METSELAAR
Informatiecentrum Geschiedenis
Hollandscheveld e.o.

©Albert Metselaar, Hoogeveen 2013.

Niets uit deze uitgave mag worden openbaar gemaakt of vermenigvuldigd, op welke wijze dan ook, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de auteur.

INLEIDING

De tamboer hoort voor de 21^e eeuwse Hoogevener helemaal bij de geschiedenis van de kerk. Voor de oorspronkelijke tamboer was de taak veel breder. De tamboer hoorde bij de hele kolonie, als een van de mensen die in dienst stonden van het kerspel. De tamboer hoorde bij Hoogeveen, maar niet alleen bij Hoogeveen. De tamboer was overal actief in de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. En daar omheen. Aan de andere kant is er uit de 17^e eeuw weinig met zekerheid bekend over de tamboer van Hoogeveen. Dit symbool van Hoogeveen wordt ook vandaag nog in ere gehouden, door het theater ‘De Tamboer’ en de trommelslager van de Historische Vereniging ‘Die Luyden van ’t Hooge Veene’. Deze studie is een onderdeel van een groter onderzoek naar het functioneren van de tamboer van Hoogeveen door de eeuwen heen. Hier is daarvan alleen het 17^e eeuwse gedeelte opgenomen, als onderdeel van de grotere studie naar het ontstaan van Hoogeveen.

HET KRIJGSINSTRUMENT

Trommels en veen hebben op het oog niet direct iets met elkaar te maken, maar blijken in de praktijk al heel lang een band te hebben. De oudste vermelding is de inzet van een trommelslager bij het graven van de Heerensloot en een eerste stukje Schoterlandse Compagnonsvaart (tot Brongersga) bij het huidige Heerenveen. Dat was omstreeks 1560. Meer dan duizend uit Drenthe en de Ommelanden afkomstige personen togen dagelijks aan het werk. Pierius Winsemius schreef¹ daarover in 1622: *“Het volck twelcke tot desen gebruckt worde ginck met trommeslacht aen ’t werk ende vertroock insghelijcks op die wijze”*. Aangenomen wordt dat de passage erop wijst dat de opdrachtgever, Van Dekema, krijgsvolk inriep om het project te beschermen tegen vernielzuchtig landvolk, dat sluizen en vaarten had dichtgegooid, omdat ze het kanaal niet zagen zitten. Eigenlijk was de trommel ook van dat krijgsvolk. Het instrument om te communiceren over grotere afstanden en tijdens lawaaiige momenten.....

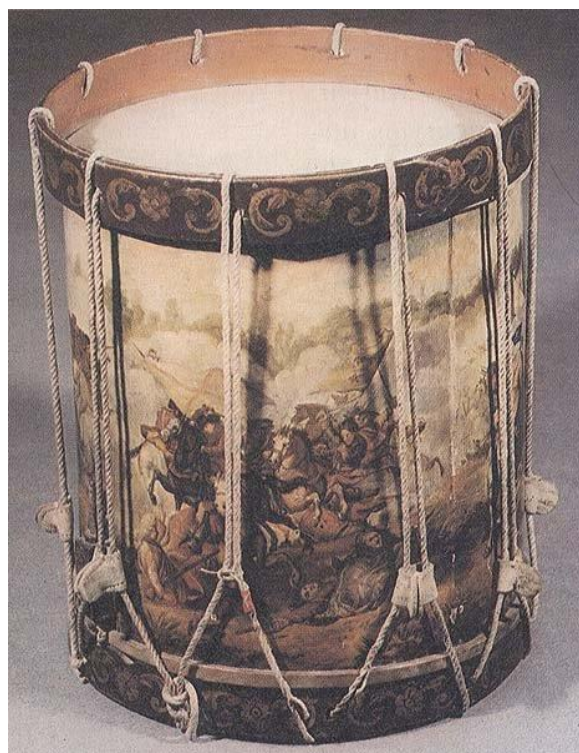
“De trommel is een krijgsinstrument, gemaakt van één of twee planken. Kastanybomenhout, t’ saamgevoegd of omgedraait in de gestalte van een ronde cirkel, van binnen hol, en aan beide enden met twee kalfsvellen overdekt, die men opspant of loslaat door ’t middel van verscheide sluitbanden en spankoorden die aan twee hoepels of ronde bogen vast zijn, om de vellen te doen houden tegen ’t lichaam van de houten trom. De tamboer, om het geluid van zijn trom op een beter harmonie te stellen, spande onder het benedenste vel een reep of koorde aan de darm, die hij door een hoep doet vasthouden. Des tamboers trommelstokken zijn 15 à 18 duimen lang, gemeenlijk van teer hard hout, en glad gemaakt, gelijk als perebomen-, indiaans- of ebbenhout.”

Zo vinden we de trommel beschreven² in een werk uit 1686. In 1672 werd in een boek over de toenmalige oorlogsvoering toegelicht hoe het instrument werd gebruikt en wat de positie van de trommelslager was. De benamingen “tamboer” en “trommelslager” werden door- en naast elkaar gebruikt. Tamboer is oorspronkelijk een Frans woord, dat ook in Nederland in gebruik raakte. We lezen in het bedoelde werk³: *“In een Krijgs-bende moet men twee, of ten minsten een Trommel-slager hebben. Het ampt van een Trommelslager is den Optocht te slaen om te velde te trekken, den Alarm om tot de Wapenen te loopen, het Wekken om de krijgs-knechten te roepen, en het afkondigen van de bevelen. In yder Regiment is een Trommelslager die over haer alle van dat selfde lichaem gebied, en dese Trommelslager word Tamboer Majoor genoemd.”*

De doorsnee van de trommel kon verschillen. In het leger werd in de 17^e eeuw een trommel gebruikt met een doorsnede van zo'n 55 centimeter. In het begin van de 18^e eeuw werd de houten ketel vervangen door een messing ketel met een doorsnede van 40-45 centimeter. De diepte van de trom kon ook uiteenlopen. In ieder geval was er sprake van zogenaamde dieptrommen, trommels die hoger waren dan hun breedte. De snaar onder het onderste vel veroorzaakt een scherper, doordringender geluid. Die snaar was al in de 16^e eeuw in Holland in gebruik⁴. In de 16^e eeuw waren bij de landsknechten, de voorlopers van de huidige soldaten, smalle hoge trommen in gebruik, met een breedte die meer leek op die van de 18^e eeuwse messing trommen. Bij de schutterijen en gilden van de 17^e eeuw kon het gebruik van trommen zeer variëren. De doorsnee stond niet vast. Het was maar net hoeveel geld de leiding van een schutterij of een stadswacht over had voor de trommel. Wel werden steeds kalfsvellen als trommelvellen gebruikt. Het ging ook steeds over een dieptrom, met een houten ketel, van het type dat nu nog in gebruik is bij sommige gilden in het zuiden van het land. Al is niet iedere trommel van een gilde momenteel een verantwoorde 17^e eeuwse trom, want ook hier worden steeds meer messing en koperen ketels gebruikt⁵.

Een rijk versierde 17^e eeuwse houten dieptrom

Dat ook in de oostelijke gewesten van de Republiek tamboers deel uitmaakten van de schutterijen blijkt uit de bewaard gebleven stukken van de schutterij van Hasselt. Om een groep weerbare mannen als wachten te laten functioneren had men afspraken, reglementen nodig. In Hasselt werden de afspraken achterin een 'rotboekje' genoteerd. Een rotboekje was een boekje met de namen van de gewapende burgers van ieder rot, iedere wijk van de stad. We krijgen aan de hand van deze boekjes zowel een beeld van de organisatie als van de namen van hen die daarin hun plicht vervulden. In het boekje van 1655 vinden we als commandant van de weerbare mannen van Hasselt hopman Jan Mentinck⁶. Jan Mentinck was ook burge-meester, maar heette als hoofd van de weerbare man dus hopman. Onder hem stond een luitenant, Claes ten Colke. Dan volgde een vaandrig of vendrick, Andries ten Colk. Daaronder stonden twee sergeanten: Peter Harms en Jorrien van Galen. Aan deze staf was toegevoegd tamboer Tobias Peters. Zijn trommel wordt genoemd⁷ in de *"Artikelen waaraan de wachthebbende burgers haar zullen hebben te houden"*. Er wordt van gezegd dat wie 's avonds als de trommel slaat niet bij het logement van de vaandrig verschijnt, verbeurt *'dardehalf stuivers'*, 2 ½ stuivers. Daarmee wordt aangegeven dat de tamboer met zijn trommel aangaf wanneer men zich moest verzamelen.

Onder hem stond een luitenant, Claes ten Colke. Dan volgde een vaandrig of vendrick, Andries ten Colk. Daaronder stonden twee sergeanten: Peter Harms en Jorrien van Galen. Aan deze staf was toegevoegd tamboer Tobias Peters. Zijn trommel wordt genoemd⁷ in de *"Artikelen waaraan de wachthebbende burgers haar zullen hebben te houden"*. Er wordt van gezegd dat wie 's avonds als de trommel slaat niet bij het logement van de vaandrig verschijnt, verbeurt *'dardehalf stuivers'*, 2 ½ stuivers. Daarmee wordt aangegeven dat de tamboer met zijn trommel aangaf wanneer men zich moest verzamelen.

In Drenthe waren trommels in de ene plaats vertrouwd dan in de andere. Trommels waren veelvuldig aanwezig in de vestingstad Coevorden. Ze hoorden bij de compagnieën infanterie die daar gevestigd waren. De cavalerie lag daar ook. De ritmeesters van de cavalerie had geen tamboer maar een trompetter onder zijn manschappen. Coevorden had in de 17^e eeuw ook een

schutterij. Veel is daar niet van bekend. Een reglement voor de stadsschutters uit 1647 heeft daar niets mee te maken, want daarbij ging het niet om de schutterij maar om het schutten van paarden, koeien, schapen en varkens⁸. Schutten dus in de zin van afschutten, vastzetten, opvangen van loslopend vee. In 1681 keurde de militaire commandant van Coevorden goed dat de burgerij vier vendels, hier 'Fahnen' genoemd, van de schutterij op zou richten. Hij wist niet of ze korte of lange stangen wilden hebben, zo werd in de goedkeuringsbrief opgenomen. De bewapening op het gebied van stokwapens was dus een vrije keus van de burgerwacht zelf. Het bleef niet bij stokwapens want de commandant van Coevorden verzocht de gehele burgerij zich te voorzien van een goede degen, snaphaen of musket. Daar moest ook mee geoefend worden. De Fahnen of compagnieën, de namen werden door elkaar gebruikt, stonden onder leiding van de vier burgemeesters van de stad. Die hadden de rang van kapitein. De vier oudsten van de gezworenen, de vertegenwoordigers van de gemeenschap, zouden in ieder vendel luitenant worden. De vier jongsten van de gezworenen zouden

'de fendragers bennen'. De vaandrags. De kapiteins waren bevoegd om iedereen sergeant en korporaal te maken die ze daar zelf bekwaam voor achten. Daarmee had Coevorden een sterke burgerwacht, schutterij, of hoe we de bewapende burgers ook zouden willen noemen. Aldus volgens het besluit⁹ van 2/12 juni 1681. Omdat deze schutterij werd opgericht naar aanleiding van en volgens instructie van een brief van de militaire commandant mogen we ook aannemen dat de vier kapiteins van de 'Fahnen' in hun militaire rang direct onder deze militaire commandant stonden. Omdat het ging om voetvolk, van eenheden als verlengstuk van de Staatse troepen, moet de trommel onderdeel hebben uitgemaakt van de uitrusting van de 'Fahnen'. Net als elders in Nederland in die tijd. We mogen dan ook verwachten dat binnen de burgerij van Coevorden gelijktijdig vier tamboers actief waren.

Zo zag David Teniers de Jonge (1610-1690) de 17^e eeuwse tamboer van de schutterij van Antwerpen (The Hermitage, St. Petersburg).

LXIV.

Het Carácter

VAN EEN' TROMMELSLAGER.

EEn Trommelslager is een die gehoor wil hebben, al spreekt hy niet een enkel woordt.

Het staat in twyffel of men hem achten mag voor een soldaat oft niet, om dat hy tegen genen vyandt vecht, dan tegen zyn eigen trommel of Halsvriendt.

Hy steekt nochtans heel vol van gram-schap, want hy weet nergens af, dan van slaan, en hy geeft meer slagen allcen met zyn eige handen, dan alle de Soldaten van de Compagnie daar hy onder is: en 't is dan of hy met enige bezweringe omging, want alle de slagen, die hy geeft, die draagt hy zelf zonder de minste pyn, of wee daar van te gevoelen.

Maar hy is te stout in 't slaan, en toont te meer couragie te hebben, om dat hy tegen enen vyandt slaat, die zich niet weren kan, waar door hy gene slagen wederom te verwachten heeft.

En al is 't dat men in twyfel staat of men hem voor een Soldaat mag rekenen .

136 Honderdt Geestige Carakteren,
of niet , nochtans mag men hem altoos
niet minder daar onder achten, dan een
pyper geacht wordt onder de danssers.

Hy laat zich dunken datmen niet be-
hoort te vechten zonder te kyven; en om
dat hy weet dat de Soldaten als zy vechten
geen tyd hebben om te kyven, daarom
maakt hy een groot geschal onder hen
in plaats van kyven.

Op den zelven.

*Dees doet de huid van 't Kalf nu 't doot is bar-
der blaten,
Dan eertyds 't levent Beest, kon bulken op zyn
best,
Dat deedt den Boer geen leedt, dit doet hem 't huis
verlaten,
Die d'ouders roe verworp, door stokken wordt
geprest
Maar daar 't aan 't vechten gaat, op bagchelyke
kanffen
Is by zo nodig by, als 't Speel-twig is by 't dans-
sen.*

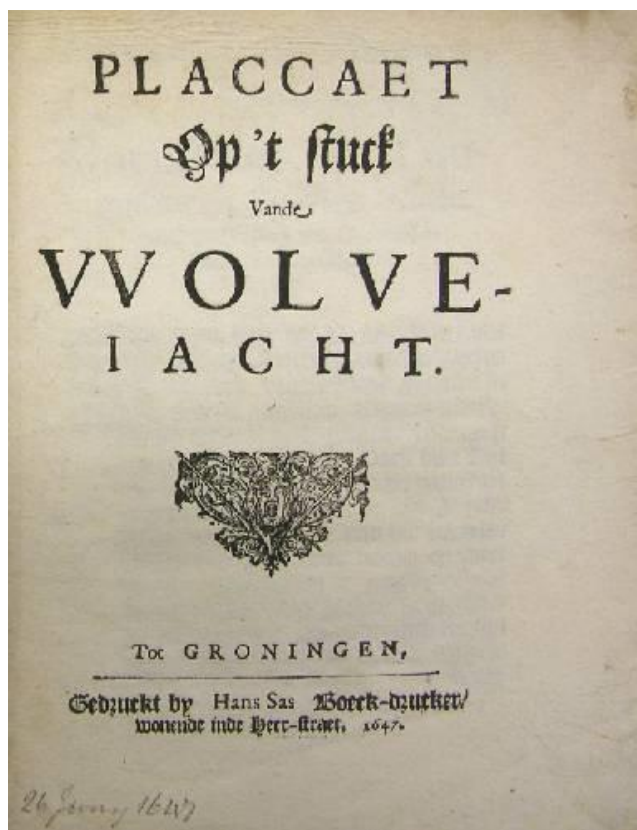
In 1619 verscheen in Antwerpen een boekje onder de titel: "Honderdt geestige carakteren ofte uitbeeldingen van Honderdt Verscheidene personen", van de schrijver R. V. Het was een populair boekje, dat in oktober 1735 voor de vierde keer werd uitgegeven door Bernardus Mourik uit Amsterdam. In de teksten vinden we ook een tekst waarin de draak wordt gestoken met de trommelslager. Maar nog meer met de mensen die hem horen, zoals we in het gedicht kunnen lezen, waarmee de tekst afsluit. Het kalf maakte bij leven niet zoveel lawaai als dat het doet wanneer zijn huid is gespannen op de trommel van de tamboer. Niemand luisterde naar het kalf, maar wanneer zijn huid op de trommel zit en lawaai maakt, dan maakt het niet uit of er thuis wat van hen wordt gevraagd, dan trekt de mens erop uit. Al zijn de kansen ook klein. Hij wil erbij zijn, wat het ook is.

DE TAMBOER EN DE DRENTSE WOLVENJACHT

De trommel kreeg een prominente plaats in Drenthe toen in 1647 besloten werd om alle kerspels, alle kerkdorpen, daarmee uit te rusten. Dit omdat het instrument gebruikt kon worden om met zijn indringende opzwepende geluid de wolven op te jagen die de Landschap Drenthe onveilig maakten. Wolvenjachten werden regelmatig gehouden. Soms in één buurtschap, soms zodanig georganiseerd dat de buurtschappen en dorpen in hun drijfjachten op elkaar aansloten en de hele Landschap wolvenvrij werd gemaakt. Omdat de tamboer in Drenthe zo sterk verweven was met de wolvenjacht wordt hier het hele reglement doorgenomen waarin de tamboer voor het eerst verplicht werd gesteld. We zien de plaats en de functie van de trommel en de hele context waarbinnen hij functioneerde.

Op 26 juni 1647 werd in Rolde door Drost Rutger van den Boetzelaer tot Toutenborch Batinge ende Entinge – jazeke, deze hele naam stond in het stuk – een plakkaat op de wolvenjacht vastgesteld¹⁰. Het ging hier om een reglement waarin precies werd omschreven hoe de jacht op wolven in Drenthe vorm zou moeten krijgen. De aanleiding was drievoudig. Er was *‘op vele verscheidene plaatsen in deze Landschap grote merkelijke schade’* aangericht door de wolf. Deze mededeling is niet alleen verontrustend, hij is ook vaag, zoals zo vaak de informatie over schade door wolven vaag bleef. De tweede reden was dat *“doch van tijd tot tijd meerder onheil daar van staat te verwachten, indien bij de ingezetenen tot vernieling van dit schadelijk ondieer geen beter devoir werd gedaan”*. Er was dus ook sprake van een wolvenangst, angst voor wat de wolf nog zou gaan doen, als de mens het dier niet zou doden. De derde reden was dat er diverse wolvenjachten waren gehouden, die allemaal tot geen enkel resultaat hadden geleid. Er was schade, die werd geweten aan de wolf, er was wolvenangst en de jachten leverden niets op. De Drost ging in gesprek met de 24 etten en andere personen, over de bestaande afspraken bij wolvenjachten en over de voor te stellen vernieuwingen. Dit alles leidde dus tot het nieuwe plakkaat, reglement. We zullen de punten van het reglement één voor één bij langs gaan.

1. De algehele leiding van de wolvenjacht lag bij de schulte ter plaatse. De schulte moest binnen tien weken na publicatie van het reglement met de volmachten van het kerspel de wolvenpanden controleren en waar nodig laten repareren. Wolvenpanden waren netten, gevlochten van stevige touwen, met mazen die zo fijn waren dat een wolf er niet doorheen kon. Als er geen netten waren, moest de schulte samen met de volmachten zorgen voor nieuwe netten. Er werd niet gesproken over de kosten. De kerspels moesten zelf de netten betalen. De drost moest ingelicht worden zo gauw de netten gereed waren. Wie binnen tien weken zijn zaken niet goed voor elkaar had

verbeurde 25 goudguldens. Dit artikel gaat er dus echt van uit dat de zaken per kerspel geregeld moesten worden. Hoogeveen was op dat moment nog geen kerspel en had geen eigen volmachten. Dat neemt niet weg dat ook Hoogeveen bij de organisatie betrokken zou worden. De leiding lag in Hoogeveen bij schulte Lucas Steenbergen van Zuidwolde en Zuidwolder-Hoogeveen, tevens verantwoordelijk voor alle zaken die niet onder de schulte van Echtsens-Hoogeveen vielen. In de praktijk vielen kerspels en schuldambten niet altijd samen, en zullen de zaken vooral per schuldambt geregeld zijn, juist vanwege de centrale rol van de schulte.

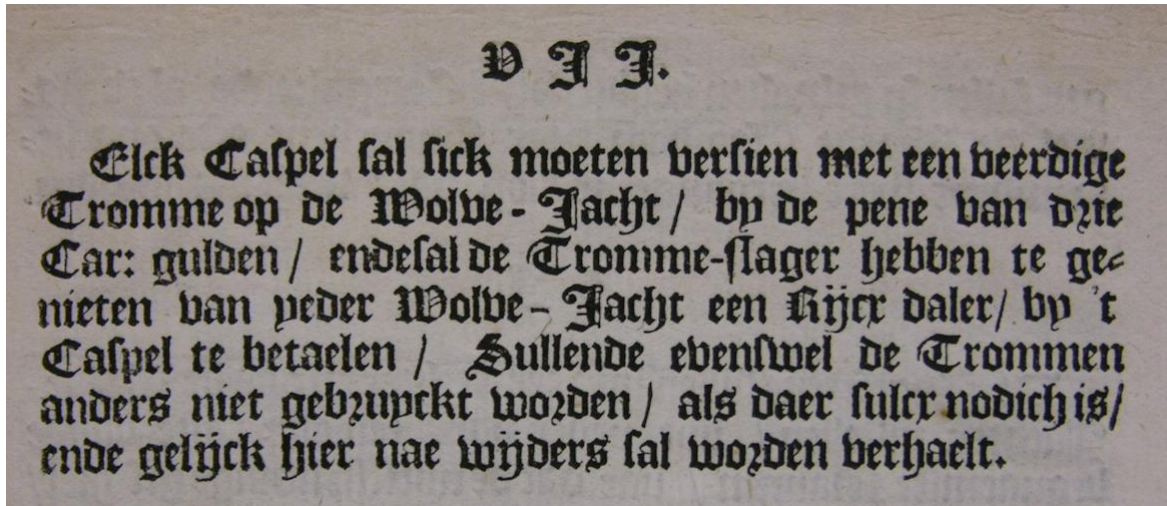
2. Schulte en een of twee volmachten moesten overgaan tot het opstellen van monsterrollen, waarop alle daarvoor in aanmerking komende kerspellieden genoemd werden. Deze mensen werden opgedeeld in rotten. Een rot kon gelijkstaan aan een buurtschap, maar ook twee kleinere buurtschappen omvatten, al naar gelang hoe sterk een buurtschap was. De rotten stonden onder leiding van een rotmeester. Ieder groot kerspel zou tevens vier pandmeesters moeten leveren, de beheerders van de netten. Een klein kerspel had aan drie pandmeesters genoeg. Tevens werden twee mannen aangesteld om opzicht te houden op de 'vleugels', de optrekkende manschappen.
3. Onbekwame rotmeesters, pandmeesters en opzichters moesten door de schulte en de volmachten door andere personen vervangen worden.

Wolven werden ook gevangen door ze naar valkuilen toe te lokken. Dit gebeurde ook bij de Wolfskuilen, omgeving Langerak, bij Geesbrug. Bijgaande tekening van het heuvelachtige landschap met wolfskuilen is een deel van een kaart uit 1637, te zien in het Museum de 5000 Morgen te Hoogeveen.

4. Schulte, volmachten, pand- en rotmeesters zouden een boete krijgen als ze bij wolvenjachten niet zouden verschijnen. Een schulte moest tien caroligulden betalen, de anderen vijf caroligulden.
5. Schulte, rotmeesters en opzichters moesten ervoor zorg dragen dat tijdens de jacht iedereen op zijn plaats stond in de 'vleugels' en in goede orde gelijkop met de jacht bezig was. Met 'vleugels' bedoelde men lange rijen mannen naast elkaar, die door het veld liepen, om zo de wolven op te jagen.
6. De schulten moesten tijdens de jacht de manschappen commanderen, mochten ze constateren dat er iets niet goed liep. Wanneer de eigen schulte van een groep manschappen er niet was, mochten ze ook die commanderen.
7. Daarna kwam de voor dit onderzoek zo belangrijke tekst, in wat gangbaarder Nederlands: "Elk kerspel zal zich moeten voorzien met een vaardige trom op de

wolvenjacht, bij de poene van drie caroligulden, en zal de trommelslager hebben te genieten van iedere wolvenjacht een rijksdaalder, bij 't kerspel te betalen. Zullen evenwel de trommen anders niet gebruikt mogen worden, als daar zulks nodig is en gelijk hierna weer zal worden verhaald." Ieder Drents kerspel was vanaf 26 juni 1647 verplicht om een trom te kopen en een trommelslager aan te stellen, op een boete van drie gulden.

Een gedeelte uit de tekst van 26 juni 1647. Het geboortebewijs van de tamboer.

8. De pandmeesters, de beheerders van de netten, moesten op tijd verschijnen op de plaatsen die de schulte hen aanwees, of beboet worden met drie caroligulden.
9. Niemand anders dan de pandmeester mocht een pand, een wolvennet, uitzetten. Wie dat als onbevoegde toch deed kreeg drie caroligulden boete.
10. De rotmeesters zouden zowel schriftelijk als mondeling orders van de schulten ontvangen, inhoudend waar hun 'rotgezellen' naar toe moesten gaan en wat ze op de wolvenjacht zouden moeten doen. Als de rotmeesters de orders niet uitvoerden kregen ze vijf caroligulden boete. Ze zouden tevens de schade moeten betalen die door hun onachtzaamheid veroorzaakt zou worden.
11. De ingezetenen van een kerspel moesten zich voorbereiden en op tijd verschijnen voor de jacht. Uit ieder huis moesten een of twee bekwame mannen opkomen. Men mocht niet te laat komen. Men mocht ook geen onbekwame jongens of kinderen zenden. Wie niet kwam kreeg drie caroligulden boete, wie te laat kwam kreeg 20 stuivers oftewel een caroligulden boete. De schulten mochten niemand vrijstellen. Stelden ze wel ten onrechte iemand vrij van de jacht, dan zouden ze een boete krijgen van 'een pond groot'. Wanneer er in een huis twee, drie of meer huishoudens woonden, die eigen vuur en rook hielden (dus apart woonden), dan zouden ze ook elk voor de jacht op moeten komen.
12. Bij de uitschrijving van de wolvenjacht zou er rekening mee gehouden worden dat de ingezetenen die het verst weg woonden maar één man per huishouden hoefden te leveren, tenzij de nood anders vereiste.
13. Als iemand maar één koe had, zou één man per huisgezin voldoende zijn, als de jacht binnen het eigen dingspil werd gehouden. Zou de jacht buiten het dingspil gehouden worden, dan hoefde ook degene die maar twee koeien had maar één man te leveren. Wie dus veel door de wolven bedreigd vee had moest meer manschappen leveren dan wie maar weinig vee had.

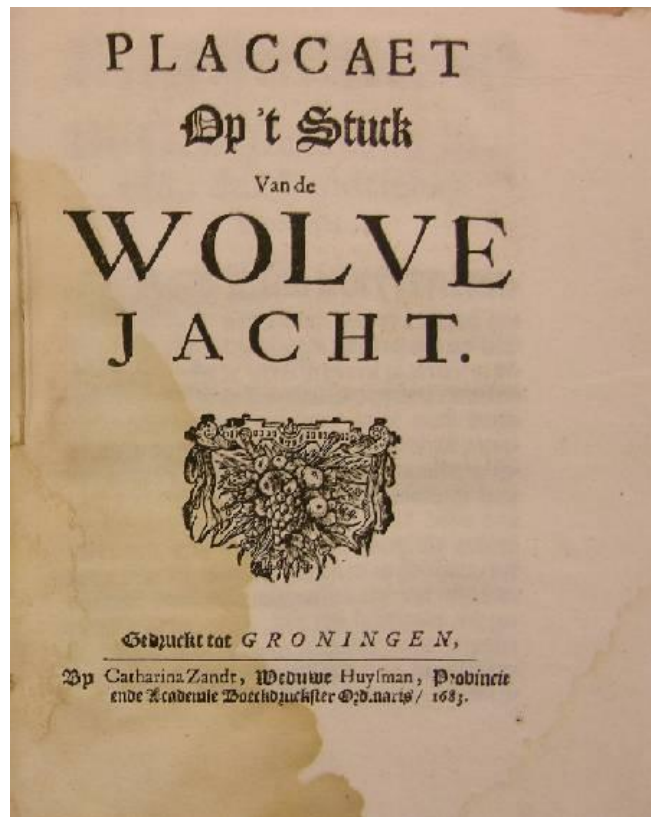
14. Op de dag van de wolvenjacht moesten de ingezetenen met stille trom op de aangegeven plaatsen verschijnen, zonder te schieten of enig ander rumoer te maken. Wie voor de jacht begon lawaai maakte kreeg 20 stuivers boete.
15. De manschappen zouden ongeveer 12 voet uit elkaar in het veld moeten gaan liggen, zonder schieten, trommelen of lawaai maken, tot hen anders werd gezegd. Weer met een boete van drie caroligulden voor wie zich er niet aan hield. Ze zouden ook niet uit de orde mogen lopen en zo de wolf een kans geven om door te breken. Ieder moest op zijn plaats blijven en zijn taak doen, op een boete van drie caroligulden.
16. Niemand mocht ongeoorloofd met zijn roer schieten, op een gelijke boete.
17. Niemand mocht met paarden, wagens, windhonden of andere honden bij de panden of de vleugels komen, op een boete van zes caroligulden.
18. De manschappen op de vleugels, in de kring, mochten niet jagen op enig ander wild dan de wolf, op een boete van zes caroligulden.
19. De wolvenjacht zou veel mannen op de been brengen, wat tappers zou aantrekken die er wel brood in zagen. Die tappers waren van harte welkom, maar niet zolang de jacht nog niet volbracht was. Niemand mocht bier of wijn te koop aanbieden bij de panden of binnen de vleugels, zolang de jacht nog liep. Wie dat wel deed zou zes caroligulden boete moeten betalen en de bier en de wijn zou in beslag genomen worden.
20. Nog een keer werden de manschappen erop gewezen zich goed te gedragen. Men moest met stille trom op de opgegeven plaatsen komen, in goede orde de wolven opjagen, zonder bij elkaar, door elkaar of op een hoop te lopen of te blijven staan. Men moest gewoon doorlopen, al liep men door moerassen en laagten, op een boete van drie caroligulden per man. Wel moest men als dat ook maar enigszins mogelijk was het koren vermijden. De oogst mocht dus niet vernield worden. Wie dat wel zou doen, zou ook met drie caroligulden beboet worden. In alles moesten de orders van de rotmeesters worden opgevolgd.
21. Na afloop van de jacht zouden de manschappen bij de panden, de netten, bij elkaar moeten komen. De manschappen zouden daar aan moeten geven wie zich niet aan de regels gehouden had, of kregen dat van hun leidinggevendenden te horen, waarvan onmiddellijk aantekeningen werden gemaakt. De boeten werden opgehoogd met een schelling per boete 'executiegeld', dus voor het innen ervan. De helft van het boetegeld zou vervolgens voor de schulte zijn. De andere helft werd verdeeld onder de pandmeesters, rotmeesters en opzichters. Alle leidinggevendenden hadden er dus financieel belang bij om mensen te beboeten.
22. Wanneer iemand beboet werd, moest hij die boete natuurlijk betalen. Maar wanneer iemand tijdens de jacht met wapens of ander geweld zich verzette tegen de beschuldiging van de schulte, rotmeesters, opzichters of pandmeesters, of wanneer hij spotwoorden of vuile woorden tegen hen gebruikte, dan zou hij over de boete heen nog zes caroligulden moeten betalen.
23. Om een kerspel zo min mogelijk te belasten en niet onnodig aan het jagen te zetten, moest een schulte beginnen met onderzoek. De schulte moest erachter zien te komen waar de wolf zich ophield, welke paden hij gebruikte, waar hij zijn loop nam. De schulte moest daarop onmiddellijk de Drost inlichten en doorgeven wat zijn onderzoek had opgeleverd. Van de schulte werd ook verwacht om met een voorstel te komen, over hoe de jacht het best uitgevoerd kon worden. Om de Drost aan informatie te helpen zou een kerspel een bode moeten afvaardigen.
24. Wanneer de tijd er niet was om de Drost in te lichten zou een schulte zelf gerechtigd zijn om onmiddellijk een wolvenjacht uit te schrijven, waarbij de Drost dan natuurlijk wel achteraf ingelicht moest worden.

25. Wanneer een wolf gezien werd in het bos, op de broeklanden, de maden of de velden, zal men op staande voet een jacht mogen inzetten. Iedereen die geschikt was en thuis was zou onmiddellijk mee moeten gaan, of wederom beboet worden.

Tot zover het reglement op de wolvenjacht. In 1683 werd het hele reglement opnieuw uitgegeven¹¹, met enige wijzigingen. In de plaats en de functie van de tamboer kwam geen verandering. De tekst werd letterlijk overgenomen uit het plakkaat van 1647. Er kwamen nog wel aanvullingen en wolvenjachten werden er gehouden tot in de 18^e eeuw, maar er kwam geen nieuw plakkaat. Hoe het toeging tijdens de wolvenjachten vinden we tevens verhaald in een beschrijving van Drenthe uit 1795. De schrijver heeft blijkbaar ook een van de plakaten ingezien, die hij 'ordonantie' noemt. Daarnaast put hij uit herinneringen, want we vinden aanvullende informatie.

We lezen¹²: *"Omtrent de algemene wolvenjachten is een afzonderlijke gedrukte ordonantie voor handen; en dien aangaande heeft het volgende*

gebruik plaats wanneer de regering onderricht wordt dat zich een wolf binnen het Landschap ophoudt, wordt een algemene jacht afgekondigd, waarbij aan verscheiden dorpen en gehuchten wordt bevolen om op een zekere bepaalde dag en uur met schietgeweer, spiezen, hooivorken, greppen en ander tuig gewapend, en met trommelen voorzien, behoorlijk verdeeld naar een bepaald heideveld, alwaar, tot een kenteken, een lange paal is opgericht, op te trekken, en, midlerwijl de struwelen en bossen te doorzoeken en aftejagen. Hier door gebeurt het dat, op zekere hoogte, de jagende karspelen aan elkander stutten, en eindelijk een uitgestrekte kring formeren, welke kring onder het optrekken hoe langer hoe kleiner en verdubbeld wordt, en waar van de opgerichte paal het middenpunt is. Ingeval nu de wolf opgejaagd is en zich in de kring bevindt, wordt dezelve gemeenlijk geschoten. Die zo gelukkig is het dier te treffen, brengt het nazar zijn woonplaats en hangt het aan een paal ten toon, en deze triomf is al het loon, hetgeen hij er voor ontvangt. Gedurende deze wolvenjacht is het volstrekt verboden enig ander wild te doden."

EEN TAMBOER IN HOOGEVEEN?

Voorgaand plakkaat maakte duidelijk dat vanaf 1647 in ieder kerspel een tamboer moest zijn. Dat het plakkaat geen papieren regeling was, en dat er daadwerkelijk tamboers actief waren, blijkt uit de geciteerde beschrijving van 1795 en een zeldzame toevoeging in stukken uit 1689. Het weren van wolven was niet het enige wat de gezonde mannen van ieder kerspel moesten doen. Ze waren ook actief bij de brandweer en het wachtlopen in tijden van grote politieke spanningen. In 1689 werd Prins Willem III van Oranje koning van Engeland. De

Franse koning Lodewijk XIV verklaarde de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden de oorlog. Er dreigden vijandelijke invallen, brandschattingen en wat al niet meer voor ellende. Ook Drenthe nam maatregelen. De manschappen en 'het geweer' van alle kerspels moesten geïnventariseerd worden. De Drentse manschappen werden geteld en beschreven¹³. Van belang was dat ieder kerspel opgaf hoeveel manschappen ze hadden en hoe ze bewapend waren, met een piek of een roer. De lijsten zijn bewaard en geven per kerspel de kracht van de meerbare mannen weer. Er werd niet gevraagd naar de tamboer, noch naar enige andere wijze van alarmering. Vandaar dat deze niet vermeld werd, op één uitzondering na. Sleen gaf extra informatie. Het kerspel Sleen telde een weermacht van 65 roeren, 44 pieken en één tamboer. Feit is dus dat er tamboers werkzaam waren in de Drentse kerspels.

De naam 'kerspel' is een oud woord voor kerkgemeente. Maar Hoogeveen had nog geen kerk in 1647, dus viel de plaats dan wel onder de verplichting om een tamboer aan te stellen? En als we niet van alle kerspels duidelijk hebben of ze wel of niet een tamboer hadden, omdat vermelding van Sleen bijzonder is, waarom zouden we dan zomaar aannemen dat er wel een tamboer in Hoogeveen aanwezig was? Als er toentertijd al een tamboer op het Hoogeveen was, waarover we geen zekerheid hebben, zal hij ook een rol hebben gespeeld bij de weermacht. Geen eigen groep weerbare mannen betekende dat er ook geen tamboer actief was. Maar waren er weerbare mannen, en dan niet als onderdeel van een ander dorp, maar specifiek als Hoogeveense groep? Als die weerbare mannen er waren, moet er ook een tamboer zijn geweest. En ze waren er. We weten het door een opmerking uit 1652.

De laatste trommel van Hasselt, nu in het plaatselijke museum, het oude stadhuis.

Egbert van Benthem uit Hasselt bouwde de eerste kerk op het Hoogeveen. Hij was daar in 1652 druk mee bezig. Dat jaar ontving hij een betaling van f 80,- uit handen van rentmeester Karst Peters, eveneens oorspronkelijk uit Hasselt afkomstig. Ze moeten elkaar ook voordien al gekend hebben. Opvallend is de titel waarmee Egbert in het ontvangstbewijs Karst

aansprak. We lezen letterlijk, ongecorrigeerd¹⁴: “1652 Den 14 augustus bekende ontvangen te hebben uijt handen van die E. kaptien Kerst Petersen die somma van tachtentich kaerle gl”. In totaal 80 Caroli-guldens van 20 stuivers per stuk. Het geld was “van het timmeren van die kercke”. Van Karst Peters is niets bekend van een militaire functie. De titel ‘kapitein’ was de aanspreektitel van de commandant van een vaandel, compagnie, en was ook de aanspreektitel van de commandant van de Hoogeveense weerbare mannen. In Hasselt werd de leider van de weerbare mannen ‘hopman’ genoemd¹⁵. Egbert van Benthem kan Karst Peters dus niet aangesproken hebben als ‘kapitein’ op basis van een functie die hij in Hasselt ooit vervuld zou hebben, maar moet dat gedaan hebben op basis van een functie die Karst in 1652 in Hoogeveen vervulde. In 1652 moet er dus in Hoogeveen een eigen vaandel weerbare mannen zijn geweest. Dat is niet opmerkelijk, alle dorpen hadden weerbare mannen, maar gezien de onduidelijkheid over ontwikkelingen binnen de jonge veenkolonie is dit wel een mooi ijkpunt. Dàt ze er waren, die weerbare mannen, dat is bekend, maar we weten nu ook hoe vroeg ze er al waren in de vorm van een georganiseerd eigen vaandel. Een volgende conclusie moet zijn dat Hoogeveen in 1652 ook moest voldoen aan de verplichtingen ten aanzien van het reglement op de wolvenjachten. Een eigen vaandel weerbare mannen = inzetbaar zijn bij de wolvenjacht = een eigen tamboer! Zo is de in de streektaal uitgesproken titel ‘kaptien’ indirect bewijsmateriaal voor het functioneren van een tamboer op het Hoogeveen van 1652. Net zoals ook elders in Drenthe in dorpen een tamboer actief was.

In het voorgaande hebben we de achtergrond van de tamboer onderzocht. Samengevat: een trommel is een militair instrument, dat volop ingezet werd bij de schutterijen en de weerbare mannen. In Drenthe werd hij verplicht gesteld in 1647, als instrument om de wolven op te jagen. De ‘geboortedatum’ van de tamboer is dus 26 juni 1647. In Hoogeveen moet zeker al in 1652 een tamboer actief zijn geweest, gelet op de Drentse regelgeving en de aanwezigheid ter plaatse van een kapitein van de weerbare mannen. Maar waarom is men die tamboer ook in gaan zetten voor de kerk? Om daarop een antwoord te kunnen geven moeten we ons verdiepen in de oudste kerkgeschiedenis van de plaats Hoogeveen.

WAAROM EEN TAMBOER VOOR DE KERKGANG?

De bouw van de eerste kerk van Hoogeveen begon in 1652. Het gebouw is in de 17^e eeuw min of meer nooit afgebouwd. Het gebouw stond er wel, met toren, maar zonder klokkenhuis, en zeker tot 1697 leverde de slechte staat van het niet afgebouwde gebouw problemen op voor de voortgang van de diensten. De reden hiervan moet de grote financiële problematiek zijn geweest¹⁶. Zolang er geen glazen in de kerk zaten, zolang er nog grote schulden waren bij derden, en zolang de kerkelijke functionarissen nog niet betaald konden worden, zolang was er geen geld voor een relatief luxe-artikel als een klok. Een tamboer die ’s zondags met een vaste route de mensen naar de kerk trommelde kostte ook geld. De afwezigheid van een klok kan niet de enige reden zijn geweest om een tamboer in te stellen. Wanneer alle Hoogeveeners trouw ter kerke zouden komen, waren zowel een klok als een tamboer niet nodig voor de kerkgang. Voor de tijdsaanduiding was dat niet nodig, want de mensen kwamen ook in alle vroegte op tijd op hun werk, zonder het luiden van een klok.

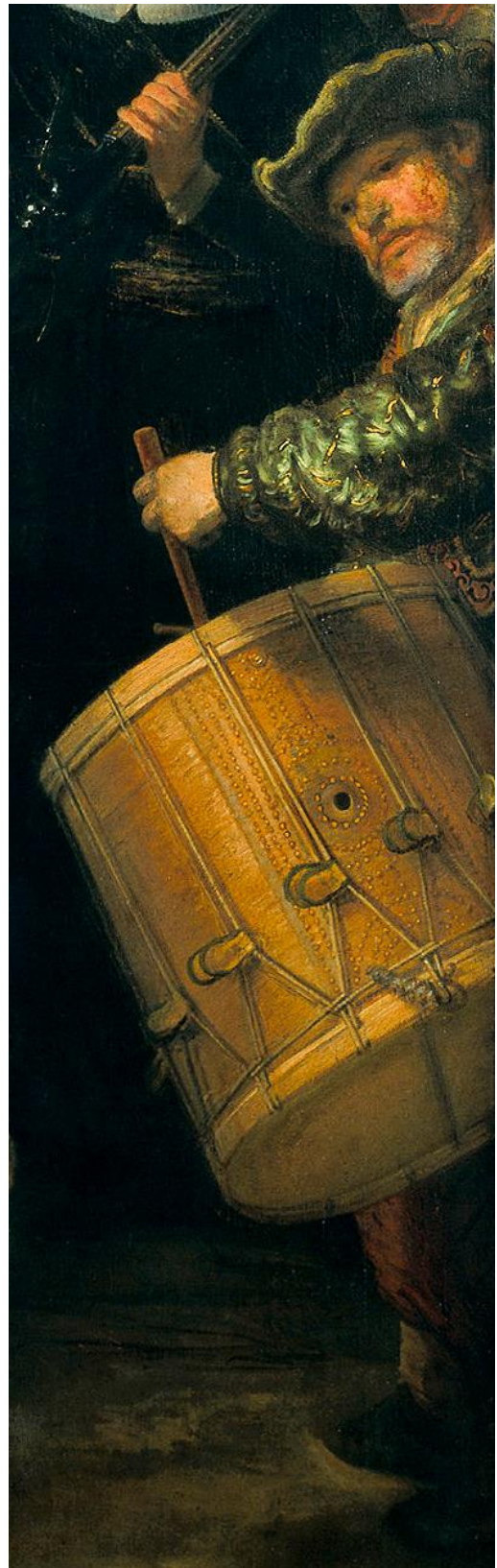
Maar niet iedereen ging naar de kerk. In de klachten lazen we over zedenverwildering en gebrek aan zondagsheiliging. Er was wel sprake van meer dan 150 lidmaten in 1660, maar dat moeten we zien tegen een geschat¹⁷ aantal van 249 huishoudens¹⁸ voor de plaats Hoogeveen in 1665, Echtens- en Zuidwolder-Hoogeveen samen. Deze 249 huishoudens leverden in totaal 270 weerbare mannen in 1665. Als de 150 lidmaten half uit mannen en half uit vrouwen

bestonden, wat niet zeker is, zouden we dus kunnen constateren dat naar schatting een kwart tot een derde van de mannen van het Hoogeveen belijdend lid was, in de jaren 1660-1665. Gezien de klachten over de zondagsheiliging, de verstorende activiteiten rondom de kerkdiensten, en gezien deze cijfers kunnen we vaststellen dat naar de beleving van kerkvisitatoren en de leidende Hoogeveeners de kerkelijke meelevendheid onvoldoende was. Dit had natuurlijk ook weer zijn weerslag op het gebrek aan geld, want als er meer kerkelijke meelevendheid was geweest dan was er ook meer geld binnengekomen. Aan de andere kant zegt het echter ook iets van een afzonderlijke reden waarom een tamboer functioneel zou kunnen zijn. De trommel had een vrij dwingende oproep. Wanneer die klonk moest men daar eigenlijk wel op reageren. De gemeenschap werd bij elkaar geroepen voor iets ernstigs. Maar ook het relatieve gebrek aan kerkelijke meelevendheid en zondagsheiliging kan niet de reden zijn geweest om een tamboer in te stellen. Wie niet geïnteresseerd was in de kerk en de zondagse diensten zou gemakkelijk thuis kunnen blijven. Er stonden geen sancties op uitslapen, op zondag naar de tapperij gaan, of kaatsen bij de kerk. Komt nog bij dat de tamboer geld kostte. Men betaalt datgene waar men nut van heeft, c.q. de betalers zijn degenen die ergens baat bij hebben, kan hier als wijsheid dienen..... maar voor wie heeft de tamboer dan wel nut gehad?

In 1642 werd de Nachtwacht van Rembrandt afgerond. Een deel is er later afgesneden. Op de rand van het doek bleef nog net tamboer Jacob Jorisz (1591-1646) zichtbaar.

Een tamboer heeft eigenlijk vooral functie voor de mensen die WEL naar de kerk willen, in een situatie waarin onduidelijkheid is van de kant van de kerk zelf. En ook die situatie kende het oude Hoogeveen. Ds.Francius was ziekelijk, kreeg geen ondersteuning van een hulpprediker of een tweede predikant, en kwam maar eens in de 2 weken naar Hoogeveen voor het houden van een dienst. Toen in augustus 1658 een kerkenraad aangetreden was

zag men zich gesteld voor een probleem. Men had enerzijds een kerk waarin vanaf dat jaar diensten konden worden gehouden. Anderzijds wist men nooit van te voren OF er een dienst gehouden zou worden. Gewoon omdat het niet zeker was of ds.Francius wel aanwezig was. Traditioneel werd voorafgaand aan een dienst de klok geluid. Als ds.Francius wel aanwezig was, was er geen klok om dat aan de bevolking door te geven.

Op basis van de gegevens die de bronnen ons geven is dan ook de meest logische verklaring voor het aanstellen van een tamboer: de afwezigheid van een klok in combinatie met de problemen rond ds.Francius. De oplossing lag voor de hand. Als ds.Francius er was, dan stuurde de kerkenraad de tamboer van de weerbare mannen het dorp rond. Wanneer de trommel rondging kon men met een gerust hart ter kerke gaan. Toen voor het afbouwen van de kerk het begin van de kerkelijke gemeente zich nog verzamelde in particuliere woningen, in schuren of in de open lucht was een tamboer zeer zinvol om de wisselende plaats van samenkomst aan te geven. Kortom, ook voor 1658 was er goede reden om een tamboer in te zetten. Wanneer iets eenmaal is ingesteld gaat het een eigen leven leiden en is er de neiging tot continuering, tenzij er een reden zou zijn om het weer af te schaffen.

Een inschatting op basis van logica, maar tevens een inschatting op basis van zijdelings bewijsmateriaal: de aantoonbare omstandigheden. Daar komt nog bij dat we met zekerheid kunnen zeggen dat het gebruik van de trommel bij het afkondigen van berichten al zeer vroeg bekend was en dat ook het gebruik voor kerkelijke doeleinden vaker voorkwam. We kennen een brief¹⁹ van Roelof van Echten van 12/22 januari 1632 waarin hij na een betoog over de financiële toestand van de Compagnie van de 5000 Morgen schrijft: *“Indien deze wijze voorzienige lieden hier aan twijfelt en van node waar, mijn staat te weten, weet geen beter, als dat zij van mijn inventaris nemen en met publikatie van klokke en trommen, alle mijn creditoren convoceren om te zien of ik kiet kan komen of niet.”* Als er aan zijn kredietwaardigheid werd getwijfeld mocht men zijn inventaris uit huis halen en via trommelslag of klokkenluiden iedereen bij elkaar roepen. Er was toen nog geen tamboer op het Hoogeveen, omdat het dorp nog niet bestond. De tamboer als instrument van de stadsomroeper is dus ouder dan Hoogeveen zelf en was elders al in gebruik. Een eeuwenoud gedichtje, gevonden op het uithangbord van een trommelmaker, legde het verband met de kerk. Ergens in Nederland las men bij die trommelmaker²⁰: *“Tot nut van Kerk en Stad en Staat, Is 't dat men op den trommel slaat”*. Een tamboer van een schutterij was ook altijd omroeper, alleen al omdat hij alarm moest slaan in geval van nood. Een 17^e eeuwse tamboer uit Kampen had tevens een kroeg. Hij hing zichzelf uit op een uithangteken op de gevel, met een rijmpje erbij²¹: *“Ik Tamboerijn der Burgerije, Sla op mijn trom met groot verblijen. Dog was 't alarm, dan zou ik schroomen. Maar 'k hoop het zal der nimmer toe komen.”* Een Rotterdamse gevelsteen toonde de 17^e eeuwse tamboer in volle glorie²². We zien de steen hiernaast.

Hoogeveen had de omstandigheden die een omroeper nodig maakte. Waar een trommel was, was het logisch om die ook bij het omroepen te gebruiken, zowel voor kerk als stad als staat. Toen er op het Hoogeveen eenmaal geregelde diensten waren, was de trommel al zo vertrouwd, dat men dit signaal is blijven gebruiken, omdat er nog steeds geen klok in de toren hing. Hoogeveen was trouwens niet klokloos. Op 11 januari 1670 kwamen de heer van Echten en de kerkenraad van Hoogeveen overeen om een huis te laten bouwen waarin de

schoolmeester les kon geven. De heer zou jaarlijks 25 gulden als tractement ter beschikking stellen. Hij werd ook geacht de klok te luiden. Dat werd diezelfde 11^e januari 1670 met hem afgesproken, namelijk²³ “*zo daar klokken komen diezelve te luiden*”. De klok kwam er, op de school nog wel. Een kleine klok, met onvoldoende signaal om het hele dorp van zijn klanken te bedienen. Vandaar dat er werk bleef voor de tamboer.

In deze schets hebben we duidelijk gekregen dat de in 1647 in Drenthe ingestelde tamboer met zekerheid al in 1652 in Hogeveen actief was, zo niet nog eerder. We hebben een historisch verantwoorde reden gevonden om deze tamboer op zondag in te zetten bij het bij elkaar trommelen van de kerkgangers: onduidelijkheid over de plaats en over het wel of niet doorgaan van de kerkdienst, onder meer vanwege de ziekelijke predikant, in combinatie met het niet hebben van een kerkklok. Onduidelijkheden die al gespeeld moeten hebben in 1658 en er waarschijnlijk ook al eerder waren, toen de kerk nog niet beschikbaar was.

Los van het trommelen voor de kerkgang was er in het Hogeveen van die jaren nog een reden om de tamboer actief in te zetten. Het waren namelijk niet alleen de kerkgangers die een signaal moesten krijgen om actief te worden, het was ook de brandweer die dat nodig had. En de brandweer, dat waren diezelfde kerkgangers, dezelfde manschappen die ter wolvenjacht werden geroepen. Na lang beraad en meerdere resoluties werd op 2 juli 1649 door de Compagnie van de 5000 Morgen beslist dat er 50 brandemmers zouden worden aangeschaft, verdeeld over drie centrale woningen, te beheren door de bewoners, die daarbij dus min of meer werden aangesteld tot brandmeesters. Het ging om de rentmeesterswoning van de Compagnie van de 5000 Morgen, de herberg ‘Den Claerenbergh’ en het grote pand van de heer Schaap, nu Museum de 5000 Morgen. Bij brand zou de bevolking gealarmeerd moeten worden om onmiddellijk met zoveel mogelijk mensen aan het blussen gezet te worden. Wie zou hen moeten alarmeren? Dat gebeurde normaliter met de kerkklokken. En die was er niet op het Hogeveen. Het spreekt voor zich dat al in de 17^e eeuw, vanaf het oprichten van de brandweer, de tamboer de rol van brandalarm vervulde²⁴.

TAMBOER JACOB JANS

Tot hier toe is een beeld gegeven van de omstandigheden die er op wezen dat er een tamboer op het Hogeveen actief moest zijn, en met welke redenen die tamboer voor de kerk en de brandweer aan het werk geweest kon zijn. Feitelijke vermelding van een tamboer uit het 3^e kwart van de 17^e eeuw werd tot op heden²⁵ niet gevonden. De eerste tamboer van Hogeveen die we met naam en toenaam vermeld vinden was Jacob Jans Tambour. Op 3 maart 1691 werd het haardstedenregister van het Pesser Legevelt opgemaakt. Het register meldde 31 haardsteden in het Pesser Legeveld. Onder dat gebied vielen de woningen op de noordkant van de latere Willemskade, de noordkant van de vaart naar het huidige Noordscheschut en de woningen langs het Pesser Opgaande. De negende genoemde persoon was Jacob Jans Tambour. Hij woonde dus dicht bij het dorp Hogeveen, waarschijnlijk ergens in de buurt van de Willemskade. De gebruikers van de haardsteden, de bewoners van de vermelde panden, werden aangeduid met naam en met een speciale toevoeging, die los stond van de naamgeving. Als we de mensen rondom Jacob Jans bezien en daarmee zijn burens benoemen dan komen we uit op het volgende rijtje personen:

Hendrick Carsten 2 paarden f2,-,-.
Claas Hermans arbeidsman, nu 2 paarden f 2,-,-.
Rutger Jans arbeider f 1,-,-.

Jacob Jans Tambour f 1,-,-.
Arent Zendt arbeider f 1,-,-.
Hendrick Gerrits Wever f 2,-,-.
Hendrick Jans arbeider f 1,-,-.

Dit overzichtje maakt duidelijk dat de arbeidsgerichte toevoegingen op de voornamen en de patroniemen geen familienamen zijn, maar betrekking hebben op het inkomen of de sociale positie. Jacob Jans heette geen Tambour omdat hij van de familie Tambour was. Hij werd Tambour genoemd omdat hij binnen de samenleving actief was als tamboer. Hij betaalde 1 gulden haardstedengeld. Dat hield in dat hij een eenvoudig man was. Een veenarbeider, die tevens actief was als tamboer. Helaas ontbreekt het register van het Pesserveld van 1692. Op 3 mei 1693 werd eveneens een haardstedenregister opgemaakt. Dat register eindigt met een groepje armen, waaronder ‘Geesijen Tambours’. Het lijkt erop dat Jacob Tamboer tussentijds is overleden en vandaar zijn weduwe apart werd vermeld. Ze stond niet meer in het register van het Pesserveld van 1694. Verhuisd? Overleden? Hertrouwd? In principe is dit allemaal mogelijk. Onduidelijk is ook of er verband was met Jacob Tamboer, die op 14 november 1668 een dochter Geertruid ten doop hield in de vestingstad Coevorden. Het enige wat zeker lijkt is dat er rond 1693 een nieuwe tamboer aangesteld moest worden.

DE MYTHEN RONDOM HET ONTSTAAN VAN DE TAMBOER

In het voorgaande is op basis van archiefstukken een verklaring gezocht en gevonden voor het ontstaan van de Hoogeveense tamboer. Deze bronnen waren lang niet voor handen en de feiten zelf werden niet meer herinnerd. Er zijn in de afgelopen eeuwen dan ook heel wat verklaringen bedacht om het ontstaan van de tamboer aannemelijk te maken. De eerste vier uit bijgaande opsomming komen uit een inventarisatie²⁶ van Jan van der Veen Azn. uit 1873. Nummer 5 is een veelvuldig verteld verhaal dat net als nummer 4 vele variaties kent. Gemeente-archivaris Gerrit Koopmans vertelde zijn versie daarvan aan Fred Lammers, waarna het werd gepubliceerd in Trouw van maandag 23 februari 1987. Nummer 6 komt uit de Hoogeveensche Courant van 29 maart 1939, waarin een uitgebreid artikel van Albert ten Heuvel werd opgenomen. Nummer 7 komt uit de Hoogeveensche Courant van 4 oktober 1933. Het gaat om een vertaling van een gedeelte uit een Engels boek van Stevens, “The recollections of a Bookman”. De zevende verklaring is afkomstig van trommelslager Gerrit Strijker²⁷. De verklaringen zijn:

1. Men moest zijn toevlucht tot een tamboer nemen, omdat de veenachtige grond niet toeliet een toren te bouwen, sterk genoeg om een klok te dragen, waarvan de capaciteit voldoende was om op meer dan een uur afstand gehoord te kunnen worden.
2. Mensen beweerden dat de geluidstrilling van een trommel, die dicht bij de grond is, zich beter over het veen zou voortplanten dan het geluid van een torenklok, die veel hoger hing.
3. De tamboer zou een verkregen recht zijn. Men moest eens ergens in de gemeente een nieuw kanaal graven. Om dit te kunnen doen moest men in het bezit zijn van een strook grond, eigendom van iemand die tamboer bij de Landstorm was en tevens gemeenteomroeper. Men trad met die man in onderhandeling. Het gevolg ervan was, dat men de grond van hem kocht, maar onder de voorwaarde dat de verkoper en diens wettige nakomelingen ten eeuwigden dage het recht zouden hebben om tegen billijke vergoeding door middel van hun trom in het gemis van een klok te voorzien, zo vaak er kerkdienst zou zijn.

*De 17^e eeuwse tamboer, tot leven gebracht door de Historische Vereniging
Die Luyden van 't Hooge Veene.*

4. Jonkheer Johan van Echten, onder wiens toezicht de grote kruiskerk gebouwd is, gaf aanleiding tot het gebruik. Als generaal in Staatsen dienst had hij bij zijn Huis te Echten in een wachthuis enige onderofficieren, korporaals, manschappen en tamboers onder zijn onmiddellijke bevel. Hij liet een tamboer iedere zondag de mensen bij elkaar trommelen, omdat er geen kerkklok was om dat werk te doen.
5. Roelof van Echten verwachtte van de turfgravers van Hoogeveen dat ze 's zondags naar de kerk gingen in de kapel van Echten. Die kapel, in het koetshuis van het Huis te Echten, had geen klok. Als oud-militair huurde Roelof van Echten een tamboer in om zijn werknemers te waarschuwen dat het tijd was om naar de kapel te komen. In optocht gingen ze dan achter de trommelslager aan.
6. De jonkers van het huis Echten hebben Hoogeveen de kerk gegeven toen ze hier de venen gingen ontginnen. Een van die jonkers was in zijn jonge jaren officier in 't leger van de Prins van Oranje, zowat in de zeventiende eeuw. Toen die jonker terugkwam op Echten nam hij een paar soldaten mee. Die jonkers gingen vanuit Echten 's zondags naar Hoogeveen ter kerk, met hun bedienden en onderhorigen, en die oude officier nam toen zijn trommelslager en liet die vóórop gaan. Dat was nog wat militair. En wanneer dan die stoet onder tromgeroffel in de plaats kwam, wisten de bewoners dat het kerktijd was en gingen er ook achteraan. Later kerkten de jonkers van Echten niet meer in Hoogeveen en toen hebben de kerkvoogden voor een trommelslager gezorgd.
7. Toen Lodewijk Napoleon, de broer van keizer Napoleon, koning van Holland was (1806-1810) schonk hij een Armhuis aan de gemeente. De gemeenteraad was zo ingenomen met deze koninklijke onderscheiding, dat de leden samen bespraken hoe ten eeuwigen dage hun dankbaarheid te tonen. Na veel beraadslagingen besloten zij dat een soldatentrom elke rustdag door de straten zou klinken en de vromen naar de kerk roepen.
8. Toen de Fransen Nederland bezetten, pasten zij dezelfde roof en uitplunderingstactiek toe, als de Nazi's in de Tweede Wereldoorlog, en ook zij hadden het voorzien op kerkklokken. De klok van de Hervormde Kerk in Hoogeveen moest eruit en ze haalden haar eruit. De Hervormde Gemeente stond plotseling voor een probleem. Hoe zouden in het vervolg de dorpsgenoten weten, dat het kerktijd was? Men besloot een tamboer in dienst te nemen, die vlak voor kerktijd roffelend op zijn grote trom door het dorp zou moeten lopen.

Eenmaal gepubliceerd ging iedere versie zijn eigen leven leiden, werd naverteld in combinatie met een andere versie, uitgebreid of ingekort. Het gevolg is een veelheid aan variaties. Geen van al deze mythische verklaringen bleek overeen te komen met de historische werkelijkheid van het midden van de 17^e eeuw. Waarom deze verklaring wel of niet steekhoudend zouden zijn: De eerste verklaring is de meest gehoorde, en is in het voorgaande al ontzenuwd. De kerk van Hoogeveen had gewoon een toren, de ondergrond was stevig genoeg om een stenen kerkgebouw te plaatsen en de toren stak er hoog bovenuit. Wat de tweede verklaring betreft, deze lijkt niet echt overtuigend. Als veen het geluid van een trommel zoveel beter en verder over zou brengen dan een klok, dan zou in een uitgestrekt veengebied als het Hollandsche Veld geen toren met een klok gebouwd zijn. De praktijk wijst ook wel anders uit. Het geluid van de trommelslager sterft al snel weg tussen de huizen en de klokken van Hoogeveen zijn tegenwoordig van veraf te horen.

De derde verklaring van het verworven recht is mooi gevonden, maar dat is dan ook alles. Er is geen sprake van een tamboersgeslacht op basis van een erfelijk recht. Een enkele keer waren zowel vader als zoon tamboer, maar vanaf de eerste tamboer tot de laatste was er absoluut geen sprake van doorlopende familieverbanden, ook niet in de eerste eeuwen van het

gebruik. Daar waar meerdere generaties van een familie tamboer waren, daar was tussentijds nodig dat men als zodanig solliciteerde en benoemd moest worden. Daar komt nog bij dat een verworven recht op papier gezet zou zijn, opdat ook latere generaties dit recht aldus zouden kunnen houden, en het eventueel zouden kunnen doorverkopen. Een dergelijk stuk is nergens genotuleerd en werd nergens aangetroffen in de archieven van de kerk en de Compagnie, terwijl het zeker vermeld zou zijn in 1754, toen er sprake was van het afschaffen van de Tamboer. De Compagnie was machtig genoeg om stukken grond, waarvan de eigenaren moeilijk afstand zouden willen doen, via gerechtelijke procedures alsnog te krijgen, en rijk genoeg om mensen over de streep te halen. Dit los van het feit dat in Echtens-Hoogeveen, in de tijd waar het hier over gaat, helemaal geen kleinschalig particulier bezit was! Alle ondergrond was eigendom van de participanten van de Algemene Compagnie van de 5000 Morgen. Men kon wel grond in erfpacht krijgen, maar niet volledig eigenaar worden. Er was dus niemand in Echtens-Hoogeveen in de eerste eeuw van haar bestaan die het graven van een kanaal op kon houden. Waarschijnlijk is deze derde verklaring ingegeven door het feit dat er nogal wat leden van de familie Paddinge in de 19^e eeuw trommelslager waren.

**Dobbelende soldaten. Een schilderij van Michael Sweerts (1618-1664) van ca. 1655.
De schilder werkte in deze periode in Brussel.**

Een detail uit “Het vendel van kapitein Seine Coninck”, een schilderij uit 1649 van Jan Albertz Rotius (1624-1666) uit het Westfries Museum in Hoorn. Opvallend zijn de sierlijke leertjes om het touw mee te spannen. Opvallend ook de smalle hoepel waarmee het leren trommelvel werd vastgezet. Als we diverse 17^e eeuwse schilderijen vergelijken, zien we rond het midden van die eeuw de bredere hoepel verschijnen, die nu ook nog wordt gebruikt.

Een schilderij van Ferdinand Bol uit 1656 van Otto van der Waeyen in Pools kostuum. De jongen staat met een strijdhamer in de hand. De trommel is een onderdeel van een decor, van schild, trom, kuras (borstharnas), pijl en boog, en op de achtergrond kanonsloper en bijbehorende laadstok. Otto van der Waeyen was een zoon van een Amsterdamse wapenhandelaar, die contact onderhield met Polen. We zien deze combinatie van wapens en trommel ook regelmatig op heraldische afbeeldingen en ornamenten.

De vierde verklaring gaat ervan uit dat Johan van Echten een militaire functie had, wat niet klopt met de feiten. De eerste tamboer zou een van diens militairen zijn geweest, wat dus ook niet kan kloppen. Aan de andere kant ligt deze verklaring het dichtst bij de werkelijkheid. Een tamboer op het Hoogeveen moet wel in overleg met Johan van Echten ingezet zijn voor de kerk. Al kwam die tamboer niet uit de militaire rangen, hij kwam wel van de weerbare mannen, de burgerwacht. Maar dicht bij de werkelijkheid is nog geen werkelijkheid. Waarschijnlijk zijn ook hier verhalen door elkaar gehaald: Johan van Echten als stichter van de kerk en een latere Johan van Echten, die generaal was in Staatsen dienst en actief herinnerd werd door een rouwbord in de Hoogeveense kerk.

Verklaring vijf gaat uit van geregelde kerkgang van Hoogeveen naar Echten, waar in de praktijk niets van is gebleken. De predikant van Echten kwam preken in Hoogeveen, ook al voordat daar een kerk stond, dus men hoefde daarvoor niet naar Echten te lopen. Het grondgebied van het dorp op het Hoogeveen was deel van de marke van Steenberg en Ten Arlo. Daarmee viel het onder de kerk van Zuidwolde. Het is dus nog maar de vraag bij welke kerk men zich betrokken voelde, die van Echten of die van Zuidwolde. Daar komt nog bij dat de turfgravers en schippers op het Hoogeveen niet allemaal in dienst waren bij Roelof van Echten. Vooral de Hollandse Compagnie was in de beginperiode actief aan het vervenen. Die hadden zoveel conflicten met Roelof dat kerkgang naar Roelofs woning geen optie was. Er is in de bronnen dan ook niets van gebleken. Ook van 6, kerkgang van Echten naar Hoogeveen, met de tamboer voorop, is niets gebleken. Johan van Echten zal wel eens in de kerk van Hoogeveen zijn geweest, maar had een eigen kerk te Echten. Kerkgang naar Hoogeveen was dan ook een uitzondering. Een van de jonkers was officier, zegt het verhaal. Dat was na kapitein Roelof van Echten – die in dit geval afvalt omdat er tijdens zijn leven nog geen kerk was op het Hoogeveen – diens zoon ritmeester Hendrik van Echten. Maar een ritmeester, een cavalerist, had geen trommelslager. De cavalerie maakte gebruik van trompettisten. En kapitein Roelof van Echten had al helemaal geen tamboer, want zijn compagnie lag niet in Drenthe. Zijn compagnie lag in Lillo, bij Antwerpen²⁸.

De zevende en de achtste verklaring hoeven amper tegenspraak. De feiten geven aan dat de trommelslager een 17^e eeuwse instelling is, zodat deze niet kan zijn ontstaan naar aanleiding van een daad van koning Lodewijk Napoleon, het stichten van het Armwerkhuis, of het stelen van de klok, in het begin van de 19^e eeuw. Er kon geen klok gestolen worden door de Fransen, want die hing er nog niet. Beide verwijzingen naar de Franse Tijd zijn goed te herleiden naar wat feitelijk gezien of beleefd kon worden op het Hoogeveen. De trommelslager trommelde in de 20^e eeuw op een trommel die wat betreft het model vroeg 19^e eeuws was. Hoogeveen had een Armwerkhuis met een steen in de gevel waarop herinnerd werd aan het bezoek van koning Lodewijk Napoleon. Trommelslager Gerrit Strijker vertelde dit verhaal in 1948. Hij dacht dat in de Franse Tijd hetzelfde gedaan was als in de Tweede Wereldoorlog. Jan van der Veen veegde in zijn behandeling van de tamboer alle verklaringen van tafel met²⁹: *‘Het gehele beweren komt ons slechts voor een voorwendsel te zijn, waartoe geldgebrek aanleiding heeft gegeven’*. Dat was volkomen waar. De rest klonk waar. Zo waar, dat ondanks gedegen onderzoek en ondanks alle tegenspraak de verhalen nog steeds verteld worden.

Tot zover het ontstaan van de traditie van de trommelslager, de tamboer van Hoogeveen. We gaan nu in op de tamboer van Nieuw-Amersfoort (VS), de tamboers van Coevorden en de Belleman van Meppel.

DE TAMBOER VAN NIEUW-AMERSFOORT (VS)

Een tamboer die rondgaat voor de kerk. Dat is minder algemeen dan een tamboer die rondgaat als omroeper of rondgaat voor een schutterij. De geschiedenis van de 17^e eeuwse tamboer heeft ook een Amerikaanse variant. Jan Poortman (1897-1984) bracht onder de aandacht dat ook in Nieuw-Nederland, het gebied rondom het voormalige Nieuw-Amsterdam (nu New York) de tamboer voor de kerk actief was. De tekst werd opgenomen in een feuilleton in de Meppeler Courant, dat liep in de jaren 1939-1941, onder de titel “Steven Coerts van Voorhees”. Het feuilleton verscheen in 1983 in boekvorm³⁰. Centrale persoon in het feuilleton en het boek is Steven Coerts, een Drentse landverhuizer uit 1660. In Amerika wordt hij een van de stichters van Nieuw-Amersfoort. Daar werd een kerk gebouwd. We lezen³¹:

“De kerk werd opgetrokken in de vorm van een achthoek, omdat dit beter en gemakkelijker uitkwam met het oog op de bouwmaterialen. ’t Werd herfst en de grote dag brak aan. Albert Martens had al op de trom leren slaan in Nieuw-Amsterdam, waar gouverneur Stuyvesant eerst gelachten had om Stevens idee, de kerk laten aangaan bij trommelslag, maar tenslotte een flinke trom had afgestaan voor dit doel. Toch vond het bestuur, dat een kerk zonder toren niets betekende, maar daartegenover stond weer de toezegging van de bewoners van Nieuw-Amersfoort, dat de toren er komen zou, zodra er geld was. en zo werd dan de laatste zondag in september de gemeente bijeengetrommeld. Iedereen was die morgen tijdig klaar. Want niet alleen dominee Megapolensis zou overkomen, ook de gouverneur met zijn helpers wilden de eerste dienst meemaken. Daar stapte Albert Martens over de weg. Zijn tromgeroffel klonk op tegen de huizen, drong door tot de bossen, zodat niemand vergeten kon worden. En achter hem volgden de gemeentenaren. Een kleine stoet weliswaar, maar toch een rij, die indruk maakte op de bezoekers. Hier werd een goede gewoonte geboren, dat voelde iedereen. (.....) Dertig jaar lang zou Albert trommelen. Nu was hij een jonge kerel en dan zou hij al lang kinderen hebben, die zijn taak wilden overnemen. Maar wat hij ook overgaf, dit ene wilde hij blijven doen: elke zondag vóór de kerk begon, zou hij op het appel zijn en daarbij zou hij slechts eenmaal mankeren: dat was de dag, dat zijn vrouw werd opgeroepen tot hoger leven. de zondag, toen ze wegreisde voor eeuwig.”

Het boek kreeg in 1983 als ondertitel: “De geschiedenis van een Ruiner familie in de 17^e eeuw”, maar het was geen geschiedenis. Jan Poortman had summiere historische informatie uitgewerkt tot een roman. In de Drentsche Volksalmanak van 1943 gaf hij een beeld van de beschikbare historische informatie, zonder duidelijk te zijn over al zijn bronnen. Over het invoeren van de tamboer lezen we: “Nu is het wel heel typisch, dat de kerkgangers te Amersfoort bijeen getrommeld werden precies als dat in Drente te Hoogeveen het geval was en is. Toevallige overeenkomst? Ik meen het te mogen betwijfelen op grond van het feit, dat in Amersfoort ten minste één Drentse familie woonde n.l. Steven Coerts van Voorhees, die hier op een boerderij onder Hees, gemeente Ruinen, gewoond had, en die zes maand na zijn aankomst te Nieuw-Amsterdam van Comelis Dircksen Hooglant een farm of bouwerij kocht met een woonhuis. Kort na zijn aankomst was hij reeds diaken van de kerk te Flatlands (Nw.-Amersfoort). Er zijn drie brieven bewaard, die de Drentse familie geschreven heeft in 1684, 1687 en 1699, zodat het contact met het vaderland bewaard bleef. Dit blijkt trouwens ook uit Volume XXXIII der New York Colonial manuscripts, folio 136, waarin een verklaring voorkomt over Jan Elten van Kingston N.Y., die naar het vaderland wilde vertrekken en een attestatie mee kreeg. Elten was volgens het document afkomstig uit Zwiggelte en de 5 ondertekenaars waren “alt natives of the land of Drenten.”, zodat zij bevoegd waren tot oordelen en kennis droegen van de woonplaats van Jans ouders, die nog te Zwiggelte woonden. De eerste ondertekenaar nu was de eerbare Steven Coerten, 79 jaar oud en de

laatste zijn zoon Coert Stevensen, oud 42 jaar. Verder tekenden Willem Roeloffs, Jan Strycker en Jan Suebering, die dezelfde achternaam draagt als de vrouw van Steven Coerts. Zo horen we dan Drenten in Nieuw-Nederland hun stem verheffen te midden van de achttien talen, die er in die dagen gesproken werden.”

***Nicolas Henry Jeurat de Bertry (1728-1796) uit Parijs schilderde in 1757
dit stilleven van trommel, trommelstokken en degen.***

De logica is dus: Er was een overeenkomstig verschijnsel, waarbij zowel te Hoogeveen als te Nieuw-Amersfoort de mensen met een tamboer naar de kerk werden opgetrommeld. In Nieuw-Amersfoort woonde een Drent, die aantoonbaar nog contact had met Drenthe, en DUS

is het logisch dat via Steven Coerts het idee van Hooegeveen werd overgenomen en toegepast in Nieuw-Nederland. Nu is het inderdaad een feit dat er contact was met Drenthe, maar dat wil nog niet zeggen dat het een voortvloeide uit het ander. Er kunnen ook los van elkaar twee kerkelijke gemeenten gebruik hebben gemaakt van de toch al aanwezige tamboer van de verdedigers van het dorp. Ook in Nieuw-Nederland wist men namelijk dat het nodig was om een burgermilitie in het leven te roepen. Los daarvan kerkte Steven Coerts voor 1660 in Ruinen en niet in Hooegeveen. De vraag is of hij ooit de tamboer van Hooegeveen had zien lopen. De vraag is verder of het idee weggekomen is bij Steven Coerts. Daar is feitelijk geen informatie over. Maar het hoefde ook helemaal niet bij Steven Coerts weg te komen. De kerkelijke tamboer trommelde namelijk aantoonbaar eerder in de Nieuwe Wereld dan in Hooegeveen het geval was. De bouw van de kerk van Hooegeveen begon in 1652. Toen nam de eerste kerkelijke tamboer van de Nieuwe Wereld al bijna weer afscheid!

Nieuw-Amersfoort, oftewel Flatlands, lag op Long Island. Ten noorden van Nieuw-Nederland begon Nieuw-Engeland. Daar lag noordelijk van het Lange Eiland, Long Island, de Engelse kolonie New Haven. John Benham (Plymouth ±1600 – New Haven 1661) vertrok in 1630 naar Amerika. In 1639 hoorde hij bij de 70 gezinnen die de plaats New Haven zouden stichten. Hij was daar onder meer actief als trommelslager en dorpsomroeper. Onder zijn taken viel ook het oproepen van de mensen om naar de kerk te gaan, oproepen voor verkiezingen en voor publieke bijeenkomsten. Hij deed dit tot 12 maart 1654. Toen trad hij terug. De plaats New Haven ontsloeg hem formeel van zijn taken. Dit werd vastgelegd in officiële stukken³². Ten westen van New Haven werd de plaats West Haven gesticht. In 1719 werd daar begonnen met het eerste gebouw van de Congregational Church. De kerk diende als plaats om diensten te houden en om de burgerlijke autoriteiten onderdak te verlenen. Omdat er geen toren met klok was, was het nodig om de trom te slaan, zowel voor kerkdiensten als voor burgerzaken. Ook toen der in 1764 al wel een toren kwam, drumde de zondagse tamboer gewoon door. Pas in 1774 kwam de klok in de toren en was het daar afgelopen met de tamboer³³.

Kortom, een tamboer om de mensen naar de kerk te trommelen was al een Engelse uitvinding, bekend in de Nieuwe Wereld, voordat Steven Coerts daar voet aan de grond had gezet. Los daarvan kenden de Nederlandse en de Engelse koloniën volop soldaten, zodat er ook volop trommels en trommelslagers voor handen waren. Eén van hen kwam in Jan Poortmans jonge jaren weer tot leven in een jeugdboek. Ph.Exel schreef “*Rutger Moris, de trommelslager der Manhattans*”³⁴. Een verhaal uit Nieuw-Nederland omtrent 1626. Vanwege de doorlopende dreiging van gevaar (Engelsen, Indianen) waren de koloniën doorlopend onder spanning. Alle burgers moesten in geval van nood bijspringen. Trommels in de kleinere nederzettingen buiten Nieuw-Amsterdam zullen dan ook volkomen normaal zijn geweest, net als in Nederland, waar de weerbare mannen en de schutterijen bekend waren in iedere stad en iedere streek. Het zou juist vreemd zijn geweest dat dit niet zo geweest zou zijn, want de Nieuwe Wereld was in veel opzichten georganiseerd volgens “gewoon” Nederlands model. Een persoonlijk gesprek tussen Steven Coerts en Peter Stuyvesant om een trommel los te praten, wat Jan Poortman suggereert, zal dan ook absoluut niet nodig zijn geweest. Het is een geromantiseerde vrijheid van Jan Poortman. Net als de tocht naar de kerk. Jan Poortman schilderde hier in feite de geromantiseerde Hooegeveense kerkgang van voor de Tweede Wereldoorlog.

Gevolg is dat van de tekst van het boek “Steven Coerts” over de tamboer bijna alles naar het rijk der fabelen verwezen kan worden. Er werd dan ook wel tijdens lezingen gezegd dat het hele idee van een tamboer in Amerika een fantasie was van Jan Poortman³⁵. Geen historisch

gegeven, want die tamboer had nooit bestaan, maar pure fantasie van een schrijver. Maar dit laatste lijkt nu juist NIET zo te zijn. De tamboer zelf was feitelijk, als bijna het enige detail uit het boek van “Steven Coerts” dat echt feitelijk was! Nieuw-Amersfoort had echt een tamboer om de mensen naar de kerk te trommelen. En als we alles zo op een rijtje zetten is er dus geen reden om direct aan kopiëren van de Hoogeveense situatie te denken, bij gebrek aan kerktoren, maar kunnen we deze vorm van kerkgang zien als volkomen normaal in de Nieuwe Wereld. Zo deed men het gewoon, daar waar nog geen geld was voor een kerktoren en waar al wel een kerk was geopend.

We vinden de tamboer van Nieuw-Amersfoort terug in een 19^e eeuwse publicatie over de geschiedenis van Flatlands: *“The first minister, the Rev. Jo. Theodorus Polhemus must have preached in Flatlands, in private houses, or in the school-house, for eight or nine years, until, September 12th, 1662, the people asked for the privilege of building themselves a church edifice, which was granted by the Governor and Council. The next year (1663) saw the enterprise completed. The erection of this early church by the unaided effort of a small community of poor settlers, in the midst of heathenism, was very creditable to them. They chose an excellent location, near their primitive settlement, and gently elevated, and which had been sacred from time immemorial as an Indian burial place. In form, the church was octagonal, with a belfry, and an inclosed portal called the Baptistry, or “Doophuisje”; the whole being covered, on roof and sides, with heavy spruce shingles, which were so durable as to have survived to our day. **The people were, at first, summoned to worship by the sound of a drum,** but in 1686 a subscription (which still remains in the archives) was circulated, and 556 guilders were collected for a bell, being more than 100 guilders in excess of subscriptions. The bell was probably imported from Holland, as in September the next year 7 gl. is paid for “a rope for the bell.” The appearance of the church in the year of its erection is complimented in the words of Capt. Scott: “This is a handsome place and has a fine church.” And this, coming from a violent enemy, we accept as true.”*

De tekst is uit 1884 en is van de hand van ds. Anson Dubois³⁶, predikant van Flatlands. Onder de noemer: *“History of the Town of Flatlands”* wordt een prachtig beeld geschetst van de oudste geschiedenis van Nieuw-Amersfoort en de latere periode onder Engels gezag. Op zondag 12 april 1914 werd een samenvatting van deze geschiedenis gepubliceerd in een artikel in de New York Times³⁷. Een krant die wereldwijd gelezen werd. Jan Poortman had een goede reden om aan te nemen dat er een tamboer actief was in Nieuw-Amersfoort, het latere Flatlands. Hij had twee gedrukte Amerikaanse getuigen. Er is echter nog wel één probleem overgebleven: niemand weet welke bronnen³⁸ gebruikt werden voor de publicatie van 1884.

DE TAMBOERS VAN COEVORDEN EN HET JOURNAAL VAN MEINDERT VAN DER THIJNEN

Op 19 mei 2012 stond ik tijdens een historisch evenement in Coevorden in mijn rol als zeventiende eeuwse tamboer tegenover Huib Minderhoud, die de rol speelde van Meindert van der Thijnen. Minderhoud vertelde zo over het ontzet van Coevorden in 1672. Centraal stond in zijn verhaal het beeld dat hij kreeg via het Journaal van Meindert van der Thijnen, een tekst waarin wordt verteld hoe Meindert Coevorden bevrijdde door enkele grandioze ingevingen. Daarbij speelden tamboers een grote rol. Bij mij ontstond die dag de vraag wat de historische bronnen precies zeggen van de rol van de tamboers van Coevorden van 1672. Bij het beantwoorden van die vraag kwam ik erop uit dat het merendeel van die bronnen een ander beeld geven dan het Journaal van Meindert van der Thijnen. Een tweede vraag waar ik me vervolgens mee bezig heb gehouden is hoe het mogelijk is dat het Journaal zo'n ander beeld geeft.

Tamboers, trommelslagers, speelden een belangrijke rol bij het leger en de schutterijen, evenals in het dagelijks leven van de burgers. Met hun signalen gaven ze aan wat de manschappen in oorlog en vrede moesten doen. Ze gaven met hun trommels bijvoorbeeld signalen aan de legereenheden om aan te vallen of terug te trekken. Ze fungeerden als onderhandelaar tussen de hoge officieren van oorlogvoerende partijen, als vertrouwelingen van die hoge officieren. De tamboer was als onderhandelaar beschermd, maar hij was niet neutraal en de bescherming gold niet in alle gevallen. Hij kon alleen onder voorwaarden zijn missie vervullen. Dat lezen we bijvoorbeeld in dagboekantekeningen uit 1672, waarin we zien wat er met de tamboer van de bisschop van Münster bij Groningen gebeurde³⁹. Deze tamboer eiste namens de bisschop de overgave van de stad. De tamboer kreeg als antwoord een brief mee, waarin in de diplomatiek gebruikelijke woorden werd aangegeven dat men zich niet zou overgeven. De mondelinge mededeling was minder diplomatiek maar volkomen duidelijk. Hij moest de bisschop vertellen dat gouverneur Rabenhaupt met Gods hulp de stad verdedigde, dat er kruid en lood was voor de bisschop en dat de eerstvolgende die om overgave kwam vragen zou worden opgehangen⁴⁰. Op 4 augustus stond er weer een tamboer van de bisschop voor de poort. Dit keer niet om om overgave te vragen, maar om te onderhandelen over enkele gevangenen. De tamboer had geen pas, had geen papieren bij zich die zijn status bevestigden, en werd terug gestuurd. Toen hij terugkwam met meer papieren werd hij wel gehoord. Oftewel: een tamboer als boodschapper moest duidelijke papieren hebben waaruit zijn missie bleek. Ondanks dreigende taal werd hij niet gedood. Zijn missie als onderhandelaar beschermde hem.

DE TAMBOERS VAN COEVORDEN

Hoogeveen is niet de enige Drentse plaats met bijzondere verhalen over de tamboer. Coevorden heeft de tamboers van 1672, die een rol speelden bij de bevrijding van de plaats van de troepen van Bommen Berend. Een gerichte zoektocht naar de rol van de tamboer in de oorlogshandelingen van 1672 en de inzet bij Coevorden geeft een mooi beeld van het praktische gebruik van de tamboer in die dagen. Twee als brochures gedrukte verslagen uit 1673 geven een overzicht van de verovering van de stad door Bommen Berend (juni/juli 1672) en de bevrijding van de stad door de Staatse troepen (20 december 1672 oude stijl). Een derde stuk is een pamflet, gedrukt in 1673 bij Markus Doornik, dat eveneens over de

bevrijding handelt. Als vierde is van belang de historische studie uit 1675 van Petrus Valkenier. We komen ook uit bij het veel gebruikte Journaal van Meindert van der Thijnen, dat in 1818 werd gepubliceerd.

Een van de brochures uit 1673 is op naam gesteld van ingenieur Mr. Meyndert, die gedurende de belegering in Coevorden aanwezig was⁴¹. Aangenomen wordt dat ook hier Meindert van der Thijnen wordt bedoeld, koster en schoolmeester te Coevorden. Er wordt beschreven hoe de cavalerie van Bommen Berend en de Staatse troepen schermutselingen hadden, in de dagen voorafgaand aan het beleg. De 22^e en de 23^e juni 1672, een zaterdag en zondag, is de vijand met een leger van tienduizend man te paard en zesduizend soldaten te voet voor Coevorden gekomen. De aanval begon op 26 juni 1672. In de daaropvolgende dagen en nachten werden 200 brandbommen in Coevorden geworpen. De burgers wisten de branden te blussen, zodat de schade beperkt bleef tot twee of drie beschadigde huizen. Toen stond op een morgen, 27 of 28 juni tussen 5 à 7 uur, een tamboer voor de vesting, gezonden door de bisschop van Münster. De tamboer vroeg de Coevordenaren om te capituleren. De commandant sloeg dit af, met als gevolg dat de beschietingen opnieuw begonnen. Op de ochtend van de eerste juli 1672 kwam er opnieuw een tamboer van de bisschop voor Coevorden. De commandant werd nu gevraagd of hij de vesting onder goede voorwaarden wilde overgeven. De krijgsraad werd bij elkaar geroepen en kwam tot de conclusie dat de vesting niet te houden was, gezien de overmacht die voor de stad lag. Drie gecommiteerden werden uitgezonden om de capitulatie te regelen. Het garnizoen van Coevorden kon 3 juli met volle bewapening, vliegend vaandel, slaande trommel, pak en bagage en twee stukken kanon de stad uit trekken. De burgers van Coevorden zouden hun oude rechten houden, plus vrijheid van godsdienst.

De herovering van Coevorden liet niet lang op zich wachten en was zorgvuldig voorbereid. In december 1672 vertrok een legereenheid van 1500 man onder leiding van Karel Rabenhaupt, baron van Sucha, en Luitenant- Generaal van de Groninger troepen, uit Groningen. Op de avond van de 29^e december kwamen ze aan in Dalen. Daar hoorden ze dat hun komst al in Coevorden bekend was geworden en dat de wallen al in stelling waren gebracht. In de bronnen komen we de vermelding tegen: *“Ook hoorden eenige de alarmtrom daar binnen roeren”*⁴². Een ander verslag zegt dat ze van binnen de vesting zeer een ‘sterk ronde’ hoorden doen⁴³. De ‘sterke ronde’ werd gedaan met de alarmtrom. De vesting Coevorden werd stormenderhand heroverd. Het verslag van de herovering dat in 1673 het licht zag is bruikbaar voor een analyse van wat er precies rondom de tamboers in Coevorden gebeurde⁴⁴. De door boekverkoper Hermanus Gael uitgegeven tekst is geschreven door een onbekende auteur, die goed op de hoogte was. Hij wist precies te vertellen welke legeronderdelen werden ingezet. Dat helpt ons bij het tellen van de tamboers.

RECONSTRUCTIE VAN SITUATIE BIJ COEVORDEN IN 1672

Een ‘grote’ compagnie van 100 soldaten van rond 1650 had twee tamboers⁴⁵. De kleinere compagnieën van later in de zeventiende eeuw hadden er slechts één⁴⁶. De hele compagnie bestond toen uit 55 mannen, 48 manschappen, waaronder drie korporaals onder leiding van een kapitein, een luitenant, een sous-luitenant of vendrig, twee sergeanten, een tamboer en een sollicitateur. De beschikbare cijfers helpen ons bij een interessante rekensom, waardoor we precies weten hoeveel tamboers er bij Coevorden actief waren. Het geschrift van Hermanus Gael maakt namelijk melding van 800 man voetvolk. Het voetvolk is verdeeld over drie esquadrons, bestaande uit zes of zeven compagnieën soldaten. De namen van de 19 kapiteins van de 19 compagnieën worden genoemd. Met 19 compagnieën van 55 mensen zouden we op

1055 soldaten komen. We weten uit het pamflet van Markus Doornik dat het ging om eenheden van 36 soldaten⁴⁷. 800 manschappen verdeeld over 19 compagnieën, dat maakt 42 mannen per compagnie. Er waren blijkbaar gemiddeld 6 officieren bij de 36 soldaten. Dit rekenwerk toont aan dat de compagnieën voor Coevorden klein waren en pasten bij het beeld uit de literatuur van de compagnie met één tamboer per compagnie. Tussen de soldaten die de vesting bestormden liepen volgens deze berekening 19 tamboers, die de stem vertegenwoordigden van 19 kapiteins. Daarnaast was er standaard een tamboer-majoor toegevoegd aan de staf van de legerleiding, die de compagnieën overkoepelde. Zo kunnen we reconstrueren dat bij de bestorming van Coevorden op 20/30 december 1672 20 tamboers actief waren. Er werd wel gevochten, lawaai was er dus genoeg, maar de trommels klonken niet. Dat gebeurde pas nadat de wallen van Coevorden in korte tijd veroverd waren. We lezen:

*“Naer het veroveren van de Wal wierdt dadelijck de Prince Mars geslagen gelijk bevolen was, en bragten d’onse den vyandt in soodanige confusie dat eene partye daer over snuevelde d’andere om quartier baden en de derde vluchten de Benthemer Poort uyt”.*⁴⁸

De opdracht lijkt te zijn geweest om tot de val van de wallen niet te trommelen, en, nadat dit wel was gebeurd de Prinsenmars in te zetten, alsof de hele vesting al was veroverd. De Prinsenmars was een ingekorte versie van het Wilhelmus. Het was een vrolijk wijsje, gezongen en gespeeld in een vlot tempo⁴⁹. De langzame, gedramatiseerde versie van het Wilhelmus is een negentiende eeuwse verschijnsel. In het zeventiende eeuwse leger werd de Prinsenmars op een iets aangepaste wijze gespeeld op cavalerietrompetten zonder ventielen, en op de trommels van de infanterie. De aanpassing hield in dat men in de melodie van de Prinsenmars tonen weg moest laten die de toenmalige trompetten niet konden spelen. De trommels hadden enkel een ondersteunend ritme. Of de cavalerie rondom Coevorden ook meeblied, vertelt het verhaal niet. Voor het effect en voor het verhaal waren de trommels genoeg.

Dit was psychologische oorlogsvoering tijdens puur militaire oorlogsvoering. Het trommelen was op bevel. Die opdracht kan niet anders dan bij Rabenhaupt vandaan zijn gekomen. Nu begrijpen we ook waarom de Münsterse troepen in paniek zijn geraakt. Overal om hen heen klonk de overwinningsmars van de alomtegenwoordige ‘vijand’. De indruk was dat alles al verloren was; hen restte nog de vlucht of de overgave. Een overwinning die een Oudtestamentische voorbeeld kende. Was het niet Gideon in het boek Richteren die de vijand omsingelde en op een teken ineens 300 ramshoorns liet klinken? De vijand was compleet overdonderd en sloeg op de vlucht (Richteren 7:22). Dat gebeurde er dus bij Coevorden, volgens het verslag van 1673.

MEINDERT VAN DER THIJNEN

In voorgaande stukken over de herovering hebben we niets gelezen over Meindert van der Thijnen. Hem vinden we wel terug in het boek van Valkenier uit 1675. Zijn inbreng begon in het voortraject. Meindert van Thijnen en Claas Buyter, burgers van Coevorden, rapporteerden aan Rabenhaupt over de stand van zaken rondom de stad⁵⁰, ze leverden een model van de vesting, dat door ingenieur Meindert was gemaakt, en vertelden hoe ze die winter over de bevroren moerassen Coevorden gemakkelijk konden benaderen. Dat kon met behulp van biesen matten, waardoor de bovenlaag van de bevroren moerassen beter dragend zou zijn. Bij de aanval op Coevorden had Meindert het toezicht over de biesen bruggen van het eerste Esquadron⁵¹ en Claas bij het tweede Esquadron. Ze waren geen commanderende officieren en

hadden geen bevoegdheid tot het voeren van het bevel over vechtende soldaten of tamboers. We moeten aannemen dat ze tijdens de gevechten buiten de stad bleven. Per slot van rekening waren ze verantwoordelijk voor de biezen bruggen en als er om wat voor reden dan ook teruggetrokken zou worden, dan zouden die ook dan in orde moeten zijn.

Valkenier voegt ten aanzien van de Prinsenmars nog iets bijzonders toe⁵². Een officier die al vechtende en onder de bescherming van dikke mist op de wal van Coevorden kwam, zette een jonge tamboer aan tot het spelen van de Prinsenmars. Valkenier kende de rol van Meindert van der Thijnen, maar noemde hem dus niet in het verband met de jonge tamboer. Volgens Valkenier was het dus niet Meindert van der Thijnen die de tamboer aanzette tot het spelen van de Prinsenmars. Deze conclusie is van belang als we de oudere gedrukte stukken straks vergelijken met een tekst uit 1818. Opmerkelijk is ook de mededeling van Valkenier dat de officier de jonge tamboer opzweept met de belofte van 100 rijksdaalders, als hij maar de Prinsenmars durfde slaan. Blijkbaar was in het heetst van de strijd een bevel onvoldoende voor deze jongen.

Bijna 150 jaar na de herovering van Coevorden verscheen er een nieuw verslag van dit wapenfeit. Het werd in 1818 gepresenteerd als een Journaal, een dagboekje met herinneringen van Meindert van der Thijnen. De tekst verscheen als onderdeel van het “Geschied- en letterkundig mengelwerk” van Mr. Jacobus Scheltema⁵³. De tekst was aangeleverd door Jacobus van der Scheer uit Coevorden. Jacobus van der Scheer (1764-1824) was belastingontvanger van de stad Coevorden, uitgever en boekverkoper, en sinds 1791 degene die de Coevorder Almanak het licht deed zien⁵⁴. Zijn zoon was de bekende Dubbel Hemsing van der Scheer (1791-1859), uitgever, boekverkoper en een van de Drie Podagrissen.

Wat vertelde Jacobus van der Scheer over het Journaal? Helemaal niets. Wat we weten is wat Mr. Jacobus Scheltema als inleiding schreef op de publicatie van het Journaal. Hij schreef dat hij van een hem onbekende begunstiger, Jacobus van der Scheer, een afschrift had ontvangen van een Journaal en andere aantekeningen, bijgehouden door Meindert van der Thijnen zelf. Hij noemde hem Meindert van Tienen. *“Wij hebben gemeend niet beter te kunnen doen, dan deze aantekeningen, geheel onveranderd, mede te delen. Wij vonden in dezelve zo vele innerlijke blijken van waarheidsliefde en oprechtheid, vermits de man zijn eigen misslagen niet verzwijgt, dat wij ons gerustelijk hierop durven verlate,* aldus Mr. Jacobus Scheltema. De uitgever heeft dus nooit een origineel gezien, er is sprake van een afschrift. Nergens, in welke gebruikte bron dan ook, is te lezen dat er een origineel is gezien, nergens wordt dit origineel beschreven en nergens is sprake van een verblijfplaats van het origineel.

Er is anno 2012 navraag gedaan naar een origineel. Dit leverde op dat noch bij het Coevorder museum, noch bij de Historische Kring van Coevorden een origineel van het Journaal bekend is. Het enige ‘originele’ dat we kennen is een afschrift van Jacobus van der Scheer, dat wordt bewaard in het genoemde museum. De tekst van het afschrift komt overeen met de tekst van de publicatie uit 1818. De uitgever heeft het letterlijk overgenomen. In het Journaal wordt opnieuw verhaald over de trommelslagers van Coevorden. We volgen het Journaal van Meindert van der Thijnen, op het moment dat de stad al voor een belangrijk deel is veroverd⁵⁵:

“Ick de wallen langs lopende, vernam geen vyand als hier en daar dood leggen, tot dat ik quam by de Kasteelsche poorte, daar major B. Koenders al meester van was, alsmeede van de wacht; hier sach men al plunderen van ’t volk, dat ons qualyk soude bekomen hebben. – Ick versogt de officieren dat sy haar volk so lang van ’t plunderen wilden houden, tot dat wy alles

gedaan hadden, hetwelke enigsints nagekomen wierdt. – Ick sag twee jongens (zynde tambours van onse militie, en met ons over de grafte gekomen) met haer trommels op haren rugge, beneffens de kasteelsche molen staan en sagen het werk an. Ick roepende haar toe, of sy die Prinsen marsch wel konden slaan, sy antwoorden, ja; wacker dan, seide ik, sla sla dan beide gaar wacker op (want wy hadden nog geen trommel geroert) 't welk die twee tamboers in allerhaast deden; dit beneden van den vyand gehoord wordende, konden doen wel staat maaken, hoe dat het met het Kasteel geschaapen stondt en waeren hierdoor zeer confuis geworden gelyk ik naderhand gehoord hebbe.”

Het is deze versie van de heroovering van Coevorden en de inzet van de tamboers die we vaak naar voren zien komen. Opvallend is dat deze versie op heel wat punten afwijkt van wat we lezen in de stukken van 150 jaar daarvoor. We zetten de feiten eens bij elkaar:

Versie 1673/1675 (Pamflet no. 13, Doornik en Valkenier):

De tamboers gaan onmiddellijk na het veroveren van de wal in actie, ze handelen op bevel van bovenaf, van de officieren dus, vanuit één vloeiende doorgaande actie, er is geen sprake van een rustperiode voor hen. Deze versie plaatst de tamboers in hun actie als verlengstuk van de officieren, binnen een opdracht van Rabenhaupt. Zeker is dat Meindert van der Thijnen niet in de stad zelf tamboers aanvuurde. Meindert was en bleef bij de strijd op de achtergrond, want hij was verantwoordelijk voor de biezen matten.

Versie 1818 (Journaal):

De gemelde tamboers, twee personen, zijn inactief aanwezig, komen uit zichzelf tot niets, komen tot handelen op aandringen van Meindert van der Thijnen, lijken dan inderhaast te gaan trommelen, vanuit een rustperiode waarin ze de trommels op de rug droegen. Deze versie laat de tamboers trommelen op verzoek van een in het hart van de strijd aanwezige burger. Die krijgt daarbij samen met de tamboers een hoofdrol bij het in paniek en verwarring brengen van de vijand. Meindert is als actieve factor de grote held van het verhaal.

De versies zijn zo verschillend dat we een probleem hebben als we ons af willen vragen wat er is gebeurd. We zullen ons als eerste bezig houden met de geloofwaardigheid. Volgens Valkenier was het een officier die een jonge tamboer aanvuurde. We weten niet wat de bron is geweest van Valkenier, maar zijn verhaal is goed te passen in wat we in de andere verslagen uit die tijd lezen. Het bevel tot slaan van de Prinsenmars moest door 19 kapiteins aan hun 19 tamboers worden doorgegeven. Dat er één extra stimulans nodig had, daar in het heetst van de strijd, dat is niet vreemd. Valkenier kan dus heel goed een ooggetuige hebben geciteerd, die een van de officieren aan het werk zag, bij het aan het werk zetten oftewel over zijn angst heen helpen van een tamboer. De versie van 1818 lijkt hier een exclusieve daad van Meindert van der Thijnen van te maken. De trommels waren door de troepen nog niet geroerd en kwamen pas op gang toen burger Meindert van der Thijnen twee tamboers aan het werk zette. De reactie daarop was het confuus worden van de vijand, de gemelde verwarring. Hoe geloofwaardig is het dat de tamboers tijdens een oorlogsactie zouden gaan trommelen op verzoek van een burger? Twee tamboers van twee compagnies, die beiden het contact met hun officier verloren zouden hebben, elkaar zouden hebben opgezocht en vervolgens niet op zoek zijn naar hun eigen officier maar zich onder leiding stellen van die burger.

In de zomer van 1672 was in Groningen een tamboer opgehangen omdat hij in een fort aan de Waal op het verkeerde moment het verkeerde signaal had getrommeld, met gevolg dat de

vesting onhoudbaar werd⁵⁶. Wanneer een vertrouweling van een officier viel, viel hij diep. Al met al is het zeer ongeloofwaardig wat er geschreven staat in het Journaal uit 1818, namelijk dat twee tamboers buiten het bevel van hun commandanten om op verzoek van een burger een signaal zouden trommelen, wetend dat ze daarbij de bevelsstructuur van hun eenheid negeerden (wat gelijk stond aan mouterij of desertie), en wetend wat er zou gebeuren als dat verkeerd uitpakte. Ervan uitgaand dat Meindert van der Thijnen degene was die het initiatief had genomen tot het slaan van de Prinsenmars, dan zou hij ook degene hebben moeten zijn die volgens Valkenier 100 rijksdaalders aanbood om dat te doen. Wanneer ze daarvoor geld zouden aannemen van een burger, dan waren ze nogmaals in de fout gegaan. Ze liepen in één actie driemaal het risico om opgehangen, onthoofd of doodgeschoten te worden. Maar er zijn meer bijzondere opmerkingen in het citaat uit het Journaal van 1818, die aan de betrouwbaarheid doen twijfelen. De beide tamboers die Meindert van der Thijnen zou hebben aangetroffen, die waren niet klaar voor de strijd. Hun trommels waren niet geschikt om direct te kunnen gebruiken. Ze hadden de trommels nog op de rug.

De ontwikkeling van de trommel en de wijze waarop de tamboer van een regiment die trommel droeg en aansloeg is een verhaal op zich. Voor het beeld dat we hier nodig hebben is het voldoende te constateren dat in de zeventiende eeuw de trommel gedragen werd op de linker zijkant van het lichaam. De tamboer had zijn benen daardoor vrij en kon gewoon met

de troepen meelopen. De trommel was steeds gebruiksklaar en kon op ieder gewenst moment een mondeling bevel omzetten in een bijgepast tromgeroffel. In de achttiende eeuw veranderde dit beeld. De tamboers uit de Franse Tijd droegen de trommel bij het trommelen voor het linker bovenbeen. In rust konden ze marcheren met de trommel op de rug, omdat aan de trommel daarvoor extra touwen, koorden of riemen zaten. Er was ook weer sprake van twee tamboers per compagnie. Hieruit kan geconcludeerd worden dat het in 1818 gepubliceerde Journaal een beeld van de tamboer geeft, zoals dat gezien kon worden in de achttiende eeuw en de Franse Tijd, maar niet in 1672.

Links: een typisch voorbeeld van een 17^e eeuwse tamboer. In dit geval een tamboer uit 1667. Zijn trommel draagt hij links van het lichaam en er zijn geen draagriemen of gevlochten touwen om de trommel op de rug te hangen⁵⁷.

Onder: een detail uit het schilderij “De dam in 1604 tijdens de Leprozenommegang op Koppertjesmaandag”. Een schilderij van Adriaen van Nieulandt uit 1633 (Amsterdams Historisch Museum).

De Antwerpse trommelslager Pierson la Hues trommelde 31 jaar voor het Oude Handbooggilde. Hij stierf 15 maart 1581. Een schilderij van Gillis Coignet.

Daarnaast vertoont het taalgebruik van het Journaal – dat letterlijk geciteerd zou zijn – enkele opvallende punten. We weten precies hoe Meindert van der Thijnen schreef, door zijn verslag uit 1673⁵⁸. De Meindert uit het heroveringsverslag van 1818 schreef anders. Deeden met twee e's, maaken met 2 a's, dat is "18^e of 19^e eeuwse en zeker niet het 17^e eeuwse taalgebruik van ingenieur Mr. Meyndert. Die spreekt van "maecken" en "gemaect", heeft het over "deden". Er is meer. De tekst van 1818 heeft het over "gegaan", terwijl de tekst van 1673 spreekt van "gegaen". Hoe kan dat, het zou moeten gaan om dezelfde schrijver. Drie voorbeelden, er zijn er meer, waarin het taalgebruik van het zogenaamde afschrift van 1818 afwijkt van het taalgebruik van ingenieur Mr. Meyndert uit 1673. Het gaat hier niet alleen om de gedrukte versie van het Journaal, het gaat hier ook om de handgeschreven versie van het Coevorder museum. Beide teksten komen overeen. In beide teksten zien we het taalgebruik veranderen, na de eerste bladzijden. In beide teksten zien we aanvankelijk een spelling die puur negentiende eeuwse lijkt te zijn. Vervolgens gaat de schrijver langzamerhand over in een spelling met zeventiende eeuwse trekken.

Wat zegt dit alles van het Journaal van Meindert van der Thijnen? Het Journaal, zoals dat nu wordt bewaard bij het Coevorder museum en zoals dat in 1818 voor het eerst werd gepubliceerd, is in de staat waarin we het nu kennen geen letterlijke tekst van Meindert van der Thijnen. Het Journaal uit 1818 lijkt op de delen waar het hier getoetst is ongeloofwaardig en geeft een beeld van de tamboer zoals die in de legers van 1672 niet zou functioneren. Er kan wel een oorspronkelijke tekst aan ten grondslag liggen, maar die is dan aangevuld en tekstueel veranderd. Zolang die oorspronkelijke tekst niet gevonden is, of zolang er geen bron voor 1818 is gevonden die melding maakt van dit Journaal, is het ook maar de vraag of er ooit een origineel is geweest. Het vinden van een oud geschrift en vervolgens dat geschrift voor origineel onder het publiek brengen, is een stijlform die we veel zien in de romantiek. Er kan bij het Journaal sprake zijn van een geromantiseerde literaire tekst, van de hand van Jacobus van der Scheer zelf. Hij deed dan niet anders dan wat zijn zoon en de andere Podagrissen jaren later ook zouden gaan doen.

Een literaire tekst dus, of een literair bewerkte en aangevulde oorspronkelijke tekst. Hoe is die tekst dan tot stand gekomen? Een mogelijk antwoord is te vinden in de begeleidende teksten op de publicatie van 1818, afkomstig van Jacobus van der Scheer zelf. In de opgenomen aantekeningen nam de uitgever mee dat Meindert van der Thijnen de verjaardag van de herovering van Coevorden ieder jaar vierde met zijn familie en vrienden. De Coevordenaar Johannes Weertman (1739-1825) had allerlei biografische gegevens verzameld van Meindert van der Thijnen en zijn familie, zo lezen we. Zijn moeder was Jantijn Gerenbeek, getrouwd op 15-2-1719 met Hindrik Weertman⁵⁹. Die moeder was meerdere malen aanwezig geweest bij het feestje van Van der Thijnen en zijn familie en vrienden. Ze was een achternicht van Meindert van der Thijnen, zegt de begeleidende tekst. Meindert was de oudoom van Jantijn Gerenbeek omdat haar grootmoeder, Feijke Minnes, een zuster was van Meindert⁶⁰.

RECONSTRUCTIE VAN DE ACHTERGRONDEN VAN HET JOURNAAL

We maken gebruik van de informatie uit het Journaal van 1818 en komen tot een reconstructie. Dat Meindert van der Thijnen een rol heeft gespeeld bij de herovering van Coevorden in 1673 staat buiten kijf. De vermelding bij Valkenier en de hem toegekende eerbewijzen, als een gouden penning en een zilveren beker⁶¹, geven aan dat hij waardevol was voor de militaire eenheden die de herovering hebben uitgevoerd. Zijn bijdrage was het idee om biezen matten te maken, waardoor de troepen over de grachten konden komen. Militaire

eenheden maken in alle oorlogen en in alle tijden gebruik van informatie van burgers, maar de verantwoordelijkheid voor de operatie blijft gewoon bij de militairen. In de zeventiende eeuwse publicaties wordt de naam van Meindert amper of niet genoemd. Ook de veel genoemde publicatie uit 1818 noemt diverse publicaties waarin wel gesproken wordt over de herovering van Coevorden, maar waarin niet de daden van Meindert van der Thijnen werden vermeld. In Coevorden zelf was Meindert op zijn eigen feest bij de verjaardag van de herovering de grote held. Zijn achternichtje Jantijn Gerenbeek was er bij aanwezig. De verhalen die daar werden verteld, tussen de feestenden, dat was geen afstandelijke geschiedschrijving.

Verhalen van feestenden zijn een mix van feiten, gedrenkt in emotionele beleving en de uitvergroting met zwart-witbeelden die we nogal eens zien bij oral history. Meindert werd daarin de held van Coevorden. Op haar eigen wijze vertelde Jantijn Geerenbeek alles wat ze had gehoord aan haar zoon, keer op keer als de geïnteresseerde jongen er over wilde horen. Zoonlief was zo geïnteresseerd, dat hij zelf ook informatie ging verzamelen. Net als Jacobus van der Scheer. Als boekhandelaar kende Jacobus van der Scheer publicaties over veroverde en heroverde steden, veldslagen ter land en ter zee en diepgaande grote studies. Hun stadsheld Meindert van der Thijnen was daarin ondergesneeuwd onder de namen van de militaire grootheden. Alle officieren werden genoemd in de vaker aangehaalde publicaties over de herovering van Coevorden uit 1673, maar amper of geen Meindert van der Thijnen. De bekende informatie werd door hen vermengd met de oral history. Wie weet waren er ook toen nog beschikbare bronnen die we nu niet meer kennen. Wat data voorin een familiebijbel, waarmee Meindert zijn vertrek naar Groningen in herinnering hield? Of had Meindert zo vaak zijn verhaal in de ik-vorm verteld, met data erbij, dat Jantijn Gerenbeek het wel op kon dreunen? Of toch een oer-versie van het Journaal, dat niet helemaal overeen kwam met wat er ook in de oral history naar boven was gekomen? Geheel in de traditie van de Romantiek voegden Johannes Weertman en Jacobus van der Scheer alles samen. Ze maakten er een zogenaamd terug gevonden Journaal van, waaruit het ‘ware verhaal’ van de herovering van Coevorden te lezen was. Het verhaal in de ik-vom, zoals in de overlevering de feestreden van Meindert van der Thijnen herinnerd werden en met Meindert in de hoofdrol.

Het zou een plausibele verklaring kunnen zijn voor de feitelijke onjuistheden en ongeloofwaardigheden die te vinden zijn in het Journaal van Meindert van der Thijnen uit 1818. Daarmee wordt de tekst niet minder bijzonder. Het wordt een van de beginpunten van de Drentse literatuur, nog voor de komst van de Podagrissen. Maar als historische bron doen we er goed aan om er voorzichtig mee om te gaan. Er is pas zekerheid over de feitelijkheden van het Journaal als er een originele versie is gevonden. Wat niet blijkt uit andere bronnen, kan net zo ongeloofwaardig zijn als het verhaal van de tamboers van Coevorden van 1672. Ze waren er, die tamboers. Ze speelden volgens de gedrukte stukken uit 1673 en 1675 de Prinsenmars. Maar ze deden dat als een vast onderdeel van de militaire herovering van de plaats, op bevel van bovenaf, als trouwe tamboers. 19 man sterk, vooraan in de gelederen.

Samengevat: Voor een historisch verantwoord beeld van de tamboers van Coevorden tijdens de herovering van de stad op 20/30 december 1672 is het van belang de hoofdlijnen te volgen, zoals deze werden neergezet in de publicaties uit de periode 1672-1675. Bij de bestorming van Coevorden waren 20 tamboers actief. Er waren 19 tamboers gekoppeld aan de 19 compagnieën, als ‘stem’ van de kapiteins, en er was een tamboer gekoppeld aan de staf van de legermacht. Er werd wel gevochten, lawaai was er genoeg, maar aanvankelijk hoorde men niet de trommels. De opdracht was om tot de val van de wallen niet te trommelen, en nadat dit wel was gebeurd de Prinsenmars in te zetten. Een feestelijke overwinningmars.

Psychologische oorlogsvoering in opdracht van Rabenhaupt. De Münsterse troepen waren omsingeld. Overal om hen heen klonk de overwinningsmars van de 'vijand', de Staatse troepen. De Münsterse troepen kregen de indruk dat alles al verloren was. Hen restte de vlucht of de overgave, zo was de indruk, op een moment dat feitelijk nog op diverse plaatsen werd gevochten. Zo speelden de tamboers een sleutelrol in de eindstrijd.

Een tamboer, een pijper en een hoornblazer van de Nationale Infanterie, periode 1815-1841. De trommel wordt niet meer opzij gedragen maar voor het linker bovenbeen. De stof van de broek wordt beschermd door een speciaal 'schortje' tussen broek en trommel. Onderaan de trommel zien we twee draagriemen, waarmee de trommel over beide schouders gedragen kan worden. (Bron: www.hetgeheugenvannederland.nl.)

DE MYTHE GAAT VERDER

Wat er gebeurd is in Coevorden, is vanaf de publicatie van het ‘Memoriaal’ verdwenen onder de mythe rondom Meindert van der Thijnen. Het ‘Memoriaal’ van 1818 werd richtinggevend voor hoe er in Coevorden werd gesproken over de bevrijding van Coevorden. Meindert van der Thijnen werd in de beeldvorming rondom de bevrijding van Coevorden de grote held, hij kreeg zijn eigen monument ter plaatse en verscheen in diverse teksten, jeugdboeken en toneelstukken. Enkele voorbeelden daarvan zijn:

“Meyndert Minnes van der Thijnen of de verovering van Coevorden in 1672”, J. Honig Jz.⁶².

“De man van de biesen bruggen of Coevorden in 1672”, E.Gerdes⁶³.

“Een dappere Coster neemt Coevorden in”, J.W.Grisnigt⁶⁴.

“Meindert van der Thijnen. De verrassing van Coevorden in 1672”, A.L.Lesturgeon⁶⁵

“De overrompeling van Coevorden op den 30sten december 1672”, F.H.Wesseling⁶⁶

Het toneelstuk van Lesturgeon verscheen in gedrukte vorm in 1672 en 1922, werd opgevoerd in Coevorden en bracht luitenant-kolonel Van Eijbergen sprekend voor het publiek, jubelend over de tamboers, terwijl hij op de planken majoor Wijler toesprak over Bommen Berend:

*“Hij zit te Munster, naar gij weet, majoor.
Was hij in de stad geweest, dood had hij zich
Geërgerd, toen daar, midden op de markt,
Die beide tamboers van mijn regiment
Den prinsenmarsch deën dreunen van hun kalfsvel,
Bestorven was hij ’t wis van puren schrik! –
Ze stonden, met hun trommels op den rug,
Bij gindschen molen, dood’lijk zich vervelend,
Dat, sinds de tocht uit Groningen begon,
Zij huntalent niet mochten laten luchten, –
Toen Van der Thijnen hun voorbijkwam. “Jongens”,
Sprak hij: “kunt ge den prinsenmarsch wel slaan?”-
“O, ja”, was ’t antwoord. – “Wakker dan!” zoo hij weer,
“Ginds, midden in de stad vlak voor de hoofdwacht!”
“Uw zakken vol rijksdaalders zal uw loon zijn”. –
En beiden aan den haal, - het marktplein op,
En dan maar , zonder rechts of links te zien,
Aan ’t tromm’len voor Sint-Velten weg, alsof
De stad reeds toen geheel in onze macht was
En Munstersch lood hen niet meer raken kon.”*

Tot zover het onderzoek naar de tamboers van Coevorden. We sluiten af met de ‘Ballade van de trommelaars van Coevern’, geschreven door Roel Reyntjes. Trommelaars die in de beschreven vorm alleen hebben bestaan in de geromantiseerde verhalen.

Noar het verslag van Meindert van der Thienen.

Ballade van de trommelaars van Coevern.

Ick sagh twee jonges, synde tamboers
mê't oes de gracht over kommen,
zie zagen dat warck an " o slac der op lös,
o neem van de rugge die trommen " !

"O reur dan de trom, slao gaar wacker op
naost de Kasteelse meule,
want benêên in die kelders bij de Friese poort
holt die vyant zuk verscheulen".

Zie reurden de trom en sleugen dat lied,
daor benêên, die van Munster dat heurden -
daor gunder, daor golfde de bloedrige stried -
en zie wussen niet wât er gebeurde.

Die vyant die weur doe confuus en benard
umdât er die trommen zo reurden,
de soldaoten van Munster zo blinders verward
doe zie hêlder die "Princemars" heurden.

Want die "Princemars" sleugen die jonge tamboers
in december, in Coevern's veste
en 't was of het Meitied in Wintertied weur,
want die Vrijheid is toch nog het beste.

Bommen Berend verleur der in Coevern de stried
hef veur Grönning de neuze steuten,
van dâ'n of isse ok Drenthe kwiet -
en dat zal oeze Volk niet begreuten!

....

Nóg gaot deur de Laandschup de aolde verhaol'n
van twee jonge tamboers : "mensen ... heur ! "
van de Bisschop van Munster : Bèrnd van Gaol'n,
die met Coevern de Laandschup verleur.

Roel Reyntjes.

Andries Schoemaker. Gezicht op Coevorden in 1673 (Bron: Drents Archief).

TER AFRONDING

De tamboer van het Hoogeveen was niet uniek. In de 17e eeuw hadden alle Drentse kerspels hun eigen tamboer. Dit naar aanleiding van een besluit van 26 juni 1647, dat inhield dat overal tamboers moesten kunnen worden ingezet bij de wolvenjacht. Bijzonder was dat de Hoogeveense tamboer ook actief was op de zondagmorgen, om mensen naar de kerk te roepen. De reden daarvan was tweeledig: de afwezigheid van een klok, door geldgebrek, in combinatie met de problemen rond de gezondheid van ds. Francius. Ook dat was te herleiden naar geldgebrek, want er kon geen tweede predikant of hulpprediker worden aangesteld. De oplossing lag voor de hand. Als ds. Francius er was stuurde de kerkenraad de tamboer van de weerbare mannen het dorp rond. De tamboer van Nieuw-Amersfoort stond volledig los van de tamboer van Hoogeveen, ondanks de emigratie van Drenthen naar Amerika. Het was gewoon een gangbaar gebruik om de mensen daar bij elkaar te roepen met de trommel, als er geen kerkklok was. De beide tamboertjes van Coevorden, ze blijken ontdaan van hun mythe gewoon onderdeel te zijn geweest van een veel groter aantal tamboers, dat als onderdeel van de toenmalige krijgsmacht en een krijgslist de vijand op de vlucht deed daan. Het "Journaal" waarin de beide tamboertjes van Meindert van der Thijnen een rol spelen blijkt in de vorm waarin we dat kennen geen exacte historische bron te zijn, maar een bewerking van een oudere bron of een compilatie van overleveringen, vermengd met romantiek. Dan blijft ten aanzien van de 17^e eeuw nog over: de belleman van Meppel. En daarover kunnen we kort zijn: die was er niet.

Op 12 april 2004 werd op de Wheem in Meppel een bronzen standbeeld onthuld van de Belleman, de stadsomroeper van Meppel. Het beeld werd onthuld door wethouder Oldebesten en K.J.Timmerman, erevoorzitter van Donderdag Meppeldag. Met zijn 17^e eeuwse kledij geeft de belleman de indruk van een oud ambacht, een oude traditie, in Meppel nog steeds in ere gehouden. De komst van het beeld heeft die indruk alleen nog maar versterkt. We hebben

hier echter te maken met 'invented history'. Bedachte geschiedenis. Iets wat er niet was en wat vervolgens in de gedachten van mensen teruggeplaatst wordt in de tijd. Onze geschiedenis wordt zo vermengd met fantasie.

De belleman van Meppel.

Het P.J.Meertens-instituut heeft een ruim knipselarchief van alle mogelijke onderwerpen. Tijdens een bezoek aan dit instituut kwam een knipsel boven water uit een krant van 8 maart 1968. Geïnterviewd werd omroeper G.A. Bakker uit Meppel. Hij heeft daarna diverse navolgers gehad als belleman, maar hij was de eerste. Hij werd geïnterviewd na een omroepersconcours in Egmond. Zijn verhaal is helder, getuige het krantenknipsel: *"Terwijl in de Hoofdstraat van Egmond de ene omroeper na de andere het strijdperk betrad, spraken wij in het dorpscafé de kleurrijke, geheel in 17e eeuwse dracht gestoken Meppelse dorpsomroeper G.A.Bakker. De heer Bakker, een vrolijke schuttersfiguur, die ons terstond een roemer wijn offereerde, bekende ons naast omroeper ook nog prijsvraagontwerper, expositie-promotor, copywriter en reclame-manager te zijn. "Oorspronkelijk was ik begrafenisondernemer", vertelde hij, "maar die begrafenisverenigingen hebben mij het brood uit de mond gestoten. Mijn eigen bejaarde moeder heeft mij toen de weg gewezen naar het folkloristische werk, waar een beste business in bleek te zitten. Sinds acht jaar ben ik als dorpsomroeper overal te ontbieden. Dat kostuum en die 120 jaar oude bel horen erbij, dus je begrijpt dat ik overal de show steel. Vooral die braderieën, die op het ogenblik overal in de provincie*

worden gehouden, leveren mij een beste boterham op. Nee – laat mij maar schuiven." Resumerend: de belleman van Meppel, in zijn huidige vorm, is verzonnen in 1960. Meppel had een bel op de markt, in het begin van de 20^e eeuw, maar ook dat was dus geen 17^e eeuwse traditie. De belleman werd groot met de braderieën en Donderdag Meppeldag, de belleman is eruit geboren en is feitelijk niet groter dan deze evenementen. Wat niets wil zeggen van zijn belang voor het Meppel van nu, maar hij valt verder buiten deze studie.

Overigens had Meppel oorspronkelijk wel degelijk een omroeper, en dat was ook een trommelslager. De laatste die dit deed was Antoon Engels (1872-1968). Hij werd op zijn oude dag nog gehuldigd als laatste levende lid van de Meppeler schutterij. Hij trommelde bij deze schutterij en trommelde bij evenementen. Antoon was in 1919 getrouwd met Margje Arendshorst (1883-1973), weduwe van Gerardus Peet.

NOTEN

1. Zie: "De Heerenwal. Bruggen en gekromde ruggen", eindredactie Yme en Jan de Jong (Museum Willem van Haren, Heerenveen 2001) blz. 17. Het ook daarin opgenomen citaat is uit het boek "Chronique ofte historische geschiedenis van Vrieslant: met schoone figuyren ende een Landts. ende steed. caerten verciert" van Winsemius, uit 1622. In Hoogeveen werd deze informatie wel gebruikt om aan te geven dat Heerenveen in 1622 ook een tamboer had, die de turfgravers naar het werk begeleidde, maar Heerenveen bestond nog niet als zodanig toen de tamboer feitelijk actief was en het was niet bij de turfgraverij. Het ging om kanalen spitten.
2. Zie ook: "De Nederlandse militaire muziek", R. van Yperen (Van Dishoeck, Bussum 1966), blz. 112.
3. "Den Arbeid van Mars", Mallet, 1672, deel 3 blz. 6.
4. Zie ook: "De Nederlandse militaire muziek", R. van Yperen (Van Dishoeck, Bussum 1966), blz. 112.
5. Met dank aan Johnnie van der Heijden, restaurateur van oude trommels en leverancier van gildetrommels, zie www.tamboerke.nl.
6. Jan Mentinck is een voorouder van de auteur dezes. Zijn zoon Lambert kwam naar Hoogeveen en trouwde met een dochter van rentmeester Karst Peters. Door dit huwelijk stammen veel autochtone Hoogeveners af van zowel de rentmeester als de genoemde burgemeester van Hasselt.
7. Oud Archief Hasselt no. 1350, achterin boekje 1609.
8. Archief Coevorden, Drents Archief Assen, toegangsnummer 0116, stuk nummer 965. Het stuk is bij de inventarisatie van het archief ingedeeld bij de stukken met betrekking tot "civiele verdediging, burgerwacht". Dit wijst erop dat het stuk geïnterpreteerd is als een reglement voor een schutterij. Een schutter is hier echter niet iemand die schiet, maar die schut, die loslopende dieren binnen een omheining vasthoudt. We lezen in het eerste artikel bijvoorbeeld: "De schutters zullen gedurende haar dienst naastig zijn om te schutten alle paarden, beesten, schapen, varkens etc. die op de marke of gemeente van Coevorden niet gevestigd zijn".
9. Archief Coevorden, Drents Archief Assen, toegangsnummer 0116, stuk nummer 966.
10. O.S.A. 942.
11. Drents Archief, plakaten, inventarisnummer 27, toegang 0585.
12. "De Tegenwoordige Staat van Drenthe", blz. 165 e.v.
13. O.S.A. 1331
14. Archief Huize Echten no. 1211
15. Oud Archief Hasselt no. 1350, achterin boekje 1609.
16. De bouwgeschiedenis van de eerste kerk en de slechte staat van het gebouw in de 17e eeuw wordt uitvoerig uitgewerkt in een afzonderlijk deel van deze studie.
17. De bevolkingscijfers werden berekend in een ander deel van de studie naar Hoogeveen in de 17e eeuw. Een uitvoerige analyse kan op verzoek getoond worden.
18. Deze cijfers zijn uitgewerkt in het deel van het onderzoek dat zich richt op de weerbare mannen en de Münsterse oorlogen.
19. De brief wordt verderop in deze studie uitgebreid behandeld.
20. "De uithangteekens", deel 2, Van Lennep en Ter Gouw, 1868, blz. 148.
21. Idem, blz. 143.
22. Idem, blz. 143.
23. Archief Huize Echten no. 1157.
24. Verderop in deze studie zullen we zien dat hij dat later ook deed. Over de brandweer is uitgebreid geschreven in de studie over de ontwikkeling van het dorp en haar eerste voorzieningen, los van de kerk.
25. Dit onderzoek werd afgerond in september 2012.
26. J. van der Veen Azn., "'t Een en ander over de gemeente Hoogeveen" (Erven D.H. van der Scheer, Assen 1873), blz. 91.
27. De verklaring is onderdeel van een tekst die werd gepubliceerd in "Kompas" van 4-2-1948 en bewaard is in het knipselarchief van het Meertensinstituut, in de mappen van de dorpsomroepers.
28. Meer over diens militaire loopbaan in het vijfde deeltje van deze studie.

-
29. J. van der Veen Azn., “t Een en ander over de gemeente Hoogeveen” (Erven D.H. van der Scheer, Assen 1873), blz. 91.
30. “Steven Coerts. De geschiedenis van een Ruiner familie in de 17e eeuw”, J. Poortman (Boom, Meppel 1983).
31. “Steven Coerts. De geschiedenis van een Ruiner familie in de 17e eeuw”, J. Poortman (Boom, Meppel 1983), blz. 155 en 156.
32. http://www.geocities.com/dawn_goodrum/JohnBenhamDescendants.html .
33. Zie: <http://www.cityofwesthaven.com/contentpage.asp?page=Cityhall2a&folder=2#>
34. G.B.-serie, uitgeverij N.V. G.B. van Goor Zonen’s, Den Haag, z.j.
35. Ik heb dit meermalen horen zeggen door Lammert Huizing. Hij herhaalde het later in een persoonlijk gesprek.
36. Zie: <http://www.vanvoorhees.org/docs/History-of-Flatlands/Dubois.htm> .
37. Zie: <http://query.nytimes.com/gst/abstract.html?res=9B01E2DA133DE333A25751C1A9629C946596D6CF>
38. Voor dit onderzoek is contact gezocht met de Van Voorhees Association uit de VS, zie <http://www.vanvoorhees.org/> . Er is door bestuursleden van deze familieorganisatie onderzoek gedaan naar de bronnen van de publicatie, maar men kwam daar niet verder mee. Het kan zijn dat er bronnen zijn gebruikt die niet meer bestaan. Het kan zijn dat de bronnen in een archief liggen dat niet, nog niet, of niet meer toegankelijk is. Het kan ook zijn dat in de tamboer van Nieuw-Amersfoort een overlevering terugkomt, een oud erfgerucht.
39. “Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap”, deel 8 (Kemink & zoon), Utrecht 1885, blz. 45 e.v. De notities over de tamboer vinden we op de bladzijden 71 en 81. De datum van de tweede tamboer moet gereconstrueerd worden aan de hand van de tekst van het dagboek. Als op dinsdag 9 augustus wordt gezegd dat de woensdag ervoor iets gebeurde en de dag erop de tamboer kwam, dan moet dat 4 augustus zijn geweest.
40. Letterlijk citaat: “Is tot Groeningen door een trompetter met een tamboer verselt, die geblint wierden, een brief gebracht, waarin de stad wiert opgeeycht of anders zeer gedreygt, waarop des anderen daags een brief wederom wiert gesonden, en mondelijk geantwoort wiert van de hoplyuden, seght tegen u heer Biscop dat de Gouverneur van Groeningen heet Rabenhaupt, die door Gods hulpe de eere heeft van noyt stad hard belegerd over te geven en hetselve ook hier niet sal doen, en niet als kruit en loot ten beste hebben, en de eerste die hier met sulke bootschap wederom sal komen zullen wij doen ophangen”.
41. Drents Archief, 0586 pamfletten, no. 8.
42. In 1673 verscheen bij Markus Doornik op de Middeldam een pamflet onder de titel “Afbeelding en kort verhaal hoedanigh de sterkte Koeverden door het Guarnisoen van Groeningen, stormenderhandt is ingenomen”. [al in noot 5]
43. Drents Archief, 0586 pamfletten, no. 13.
44. Drents Archief, 0586 pamfletten, no. 13.
45. “Het leger in de zeventiende eeuw”, dr. C.M. Schulten en J.W.M. Schulten (Van Dishoeck, Bussum 1969), blz. 36.
46. “Nederlandsch gedenkboek of Europische Mercurius” voor de eerste zes maanden van het jaar 1752 (uitgave Fredric Henric Scheurleer, ’s Gravenhage 1752), blz. 61.
47. In 1673 verscheen bij Markus Doornik op de Middeldam een pamflet onder de titel “Afbeelding en kort verhaal hoedanigh de sterkte Koeverden door het Guarnisoen van Groeningen, stormenderhandt is ingenomen”.
48. Drents Archief, 0586 pamfletten, no. 13, blz. 7.
49. Martine de Bruin, ‘Het Wilhelmus tijdens de Republiek.’ In: Louis Peter Grijp (red.), Nationale hymnen. Het Wilhelmus en zijn burenen. Speciaal nummer van Volkskundig bulletin 24, blz. 26.
50. “t Verwerd Europa enz.”, blz. 846.
51. “t Verwerd Europa enz.”, blz. 848.
52. “t Verwerd Europa enz.”, blz. 849 onder en 850 boven.
53. “Geschied- en letterkundig mengelwerk van Mr. Jacobus Scheltema”, deel twee (Amsterdam, Hendrik Gartman 1818).
54. “Geschiedenis van de Drentse literatuur, 1816-1956”, drs. Henk Nijkeuter (Van Gorcum, Assen), blz. 29.
55. “Geschied- en letterkundig mengelwerk van Mr. Jacobus Scheltema”, deel twee (Amsterdam, Hendrik Gartman 1818), blz. 54 e.v. De tekst over de tamboers vinden we op blz. 107.
56. “De oorlog van 1672”, Rob Fruin, blz. 168 e.v.
57. “De Nederlandse Mariniers”, Ph. M. Bosscher (Van Dishoeck, Bussum 1966), blz. 64.
58. Drents Archief, 0586 pamfletten, no. 8.
59. De informatie uit het geschrift van Mr. Jacobus Scheltema is hier voor de helderheid aangevuld met gegevens uit Drenlias, www.drenlias.nl.
60. Dit is getoetst met genealogisch onderzoek m.b.v. doop- en trouwboeken van Coevorden.
61. Afgebeeld in de Drentse Volksalmanak van 1837, tussen de bladzijden 64 en 65.

-
62. Uitgeverij W.C.Ippel, Amsterdam 1846.
63. Uitgeverij D.Bolle, Rotterdam.
64. Uitgeverij Meinema, Delft.
65. Uitgeverij Van Gorcum, Assen 1922. Citaten van het toneelstuk komen uit deze tweede editie.
66. Uitgegeven in 1872 bijeen onbekende uitgever. "Dramatische schets in vier afdelingen", zegt de beschrijving op google.books. Een tweede toneelstuk dus in het herdenkingsjaar.